

DOMAGOJ VIDOVIĆ
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
dvidovic@ihjj.hr

TOPONIMIJA SELA TREBINJA U POPOVU

U ovome se radu obrađuje oko 450 toponima na području sela Trebinja, središnjega naselja jugozapadnoga dijela Popova. Ojkonim je Trebinja potvrđen od 1283. te je najvjerojatnije tvoren od antroponimske osnove **Trēb-*. Danas su u službenoj uporabi likovi *Trebinja* i *Trebimlja* (potonji je lik potvrđen od 1372.). Mjesna je toponimija veoma raznolika te je najprepoznatljivija po tome što su se u njoj odrazile mnoge mjesne predaje: od onih koje se tiču razdoblja nastanka sela (*Mongolsko groblje* i *Tatarica*) i prolaska srednjovjekovnih vladara (*Vercek < herceg*) do onih koje se odnose na sukobe mjesnoga stanovništva s Osmanlijama i uskocima (*Golokordići*, *Tabakov kamen* i *Turski do*).

1. Uvod

1.1. Kratak povijesni pregled

U ovome se radu obrađuju toponimi na području sela Trebinja, središnjega naselja istoimene župe u jugozapadnome dijelu Popova u istočnoj Hercegovini s dijelom pripadnih zaselaka.¹ Zbog pogodnoga položaja ondje se razvilo rimsko naselje čiji se tragovi naziru u ostacima mozaika, fresaka, terma, hramova i stambenih zgrada (Bojanovski 1973: 152), a Ivica Puljić i Ante Škegro (2006: 28–31) na Trebinju smještaju rimski municipij *Diluntum* (koji drugi povjesničari uglavnom smještaju u Stolac) među ostalim i na temelju pronađene nagrobne stele dekuriona Aplija Publija Plasa (*Aplius Publius Plasius decuriones municipii Diluntii*) iz II. stoljeća, pronađene na predjelu Gruda. Navedenu pretpostavku dodatno potvrđuje podatak da je na predjelu Zadrijenje očuvana kamena grobnica u kojoj su pronađena tri primjerka novca i ploča s natpisom *Diluntum* te grob pod

¹ Budući da su toponimi sela Dobri Do (koje pripada hutovskoj župi i neumskoj općini, ali povijesno pripada Trebinji i Popovu), Pečina i Turkovići te zaseoka Grabovi Do obrađeni u prethodnim radovima (Vidović 2010, 2011 i 2015), u ovome se radu obrađuju toponimi Dužice, Zagorca, Gornje i Donje Trebinje, Brijega, Cicrine, Zatmorja i Kremene Njive, koji dosad nisu bili obrađeni.

tegulama na Rasovića-njivi, na kojoj se nalaze ostatci antičke keramike i zidova po gomilama složenim od obrađenoga kamena.² U srednjovjekovlju je Trebinja tvorila zasebnu seosku općinu unutar srednjovjekovne župe Popovo (Anđelić 1999: 32) te se smatra najstarijom katoličkom župom u Trebinjsko-mrkanskoj biskupiji. U povijesnim se vrelima spominje 1283. u dokumentu u kojemu su navedeni svjedoci Bogdan s Trebinje, Nepočilić, Hranilo Desiradić, podrijetlom s Tribinje, danas žitelj Dubrovnika (*Bogdanus de Trebigna Nepocilich, Cranilus Desiradich qui fuit de Trebigna et nunc moratur Ragusii*; Lučić 1984: 284)³. Po predaji, koju je zabilježio trebinjsko-mrkanski biskup Anselmo Katić (biskupovao 1760. – 1792.), selo je nastalo 1241. ili 1242. nakon što su se Trebinjci (stanovnici Trebinja) pod vodstvom kraljice Trebinje nakon tatarskoga pustošenja preselili na zapad (Pandžić 1959: 11). U narodnoj je predaji (koja izjednačuje Tatare i Mongole) očuvano sjećanje na tatarsko groblje i Džingis-kana. Osvajači su po predaji protjerali Trebinjce (stanovnike Trebinja) koji su se nastanili na Trebinji i postali Trebinjanima (stanovnicima Trebinje), a spomen se na nju ušćuvao u toponimima Mongolsko groblje iznad Raičeva groblja na Strmici i Tatarica kod Zatmorja. Područje je Mongolskoga groblja uokvireno kamenim prstenom u kojemu se nalaze ostatci više grobova pokrivenih neobrađenim kamenim pločama ili obrubljenih kamenim pločama u živcu kamenu. I dok je pitanje osnutka naselja tijekom mongolsko-tatarske najezde tek pretpostavkom, povijesna je činjenica da je kroz Trebinju prolazio stari karavanski put koji je iz Slanoga i Popova vodio dalje prema Bosni. Nakon osmanlijskih se osvajanja područje župe našlo na dubrovačko-osmanlijskoj granici (što se okamenilo u toponimima Đumrukana i Zli klanac). Uza osmanlijsku opasnost čitav su kraj pustošili i uskoci često ne razlikujući muslimane od kršćana.

Na području je trebinjske župe velik broj napuštenih naselja. Nekima su poznata stara imena: Ćorci i Sušci (Prijevor), Dolovi (negdašnji položaj sela Dužica), Doljani (nasuprot Turkovićima), Gojkovice (kod Rupnoga Dola), Golokordići (kod Pećine), Miljančići (kod Trnčine), Ninetići (kod Trebinje), Tocilji/Tociljani (kod Brestice), Treštići (kod Zagorca), Velja Sela (nekoć Velja Vas; između Turkovića i Trnčine) i Vitine (između Rupnoga Dola i Gajica). Selišta su se nalazila i na današnjim predjelima Buline kuće na Trebinji, Stare kuće na Dužici, Ostrovica između Dužice i Turkovića, Humačka glavica u Turkovićima, Kućišta na Brijegu, Šelišta na Trebinji te Goloskavovo kućište i Omeđine u Dobrome Dolu.

---

² Terenski je pregled arheološke baštine za Općinu Ravno obavljen u sklopu Projekta zaštite, evidencije i kategorizacije dobara baštine na području Općine Ravno koju je odradio Zavod za zaštitu kulturno-povijesne baštine Hercegovačko-neretvanske županije u Mostaru u suradnji s Udrugom Stijena. Izvješće o provedbi projekta potpisuju Ivanka Miličević-Capek i Stanislav Vukorep (2013.).

³ Opširnije o tome dokumentu, kojim se prvi spomen naselja pomaknuo za gotovo stotinu godina, vidjeti u Vidović (2008: 294–296).

Od XVII. stoljeća do 1735. trebinjska je župna crkva bila crkva svetoga Nikole u Rupnome Dolu. Godine 1735. župnom crkvom postaje crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije, obnovljena 1619. i posvećena 1620., a preimenovana u crkvu svetoga Roka najkasnije 1825. Po jednoj je od predaja tu crkvu, kao i crkvu svete Ane u Gradcu kod Neuma te svetoga Ivana Krstitelja na Vidonjama, gradila napuljska kraljica (Kriste 2006: 48, Vidović 2017: 34–35). Predaja se mogla odnositi samo na Jelenu Anžujsku (1236. – 1314.), katolkinju i suprugu srpskoga kralja Stefana Uroša I., koja je obnovila mnoge katoličke crkve i samostane u okolici Trebinja i u Boki kotorskoj koji su srušeni ili predani na uporabu pravoslavnim svećenicima nakon što su Nemanjići zavladao većim dijelom Zahumlja i Tribunijom. Međutim, čak i ako navedena predaja nije točna, a pouzdan odgovor mogu dati tek sustavna arheološka istraživanja (preliminarna pokazuju da je crkva svetoga Roka na Trebinji možda čak iz starokršćanskoga razdoblja), neizravno pokazuje da je u Popovu i Zažablju dio starosjedilačkoga stanovništva preživio višestoljetna pustošenja i pogrome te je sjećanje na vlastitu povijest očuvao barem u usmenoj predaji. Treba napomenuti da je u hercegovačkome dijelu Zažablja i Popovu i danas živa predaja o prolasku posljednje bosanske kraljice Katarine Kotromanić i njezina oca hercega Stjepana Kosače kroz Hutovo i Žukovice (opširnije o tome vidjeti u Vukorep 2011) na putu za Ston tijekom zbjega pred Osmanlijama (na Trebinji to potvrđuje toponim Vercek). Crkva je svetoga Roka (nekoć Uznesenja Blažene Djevice Marije) u svakome slučaju u drugoj polovici XVIII. stoljeća bila katedralnom crkvom za područje Trebinjsko-mrkanske biskupije. Važno je spomenuti i kako je upravno veći dio župe početkom XVIII. st. pripadao nahiji Zažablje, a tek manji nahiji Popovo (Cicrina sa zaseocima i istočno područje sela Velja Međa)⁴.

Tijekom Hercegovačkoga ustanka (1875. – 1878.), nakon kojega je prekinuta četiristogodišnja osmanlijska okupacija, istaknuo se Đuro Kriste Pečko. On je kao vođa hrvatskoga izaslanstva iz jugoistočne Hercegovine u Rudinama kod Lisca pozdravio cara Franju Josipa te je u stopu pratio ustaničkoga vođu don Ivana Musića (Puljić 2004: 196, 246; Vukorep 2009: 356–361). Spomen je na Hercegovački ustanak ušćuvan u toponimu Musića-kućerica. S Brijega pak potječe Mišo Tomašević Kukica, zapovjednik popovskoga bataljuna iz toga razdoblja.

Prolaskom željezničke pruge Gabela – Zelenika 1901. omogućen je napredak cjelokupnoga Popova. Godine 1936. izgrađena je nova župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije. U Drugome svjetskom ratu Trebinja se nije našla na uda-

---

⁴ Razgraničenje se Popova i Zažablja u srednjemu vijeku očito mora preispitati. Naime, rod se Kutlovići, koji je nastanjivao brdske predjele između Trebinje i Velje Međe, naziva zažapskim plemstvom, što potvrđuje da osmanlijsko razgraničenje nahija nije povijesno neutemeljeno, tim više što je osmanlijski ustroj uglavnom prihvatio upravnu podjelu srednjovjekovnoga Huma (opširnije u Vidović 2017: 31–34).

ru četničkih razaranja i kasnijih partizanskih upada zbog toga što su željezničke postaje i sama pruga bili pod posebnom zaštitom, tako da je velika većina župljana (poimenično su popisana 223 poginula župljana) stradalih u tome ratu život izgubila na križnim putovima (Puljić i dr. 2001: 603–605). Tijekom Domovinskoga rata trebinjsko se područje našlo prvo na udaru nakon pada Ravnoga zbog blizine granice s Hrvatskom. Bilo je zaposjednuto od 1. listopada 1991. do 30. svibnja 1992. Tijekom srpsko-crnogorske okupacije osobito su stradali civili (uglavnom starije osobe) koji su mučeni, odvođeni u logor u Bileći i ubijani. Od 1998. selo i cjelokupna župa nalaze se unutar Općine Ravno u Hercegovačko-neretvanskoj županiji Federacije Bosne i Hercegovine.

1.2. Osvrt na demografske prilike

Na području obuhvaćenu ovim radom neposredno se nakon osmanlijske okupacije 1475. – 1477. spominje tek selo Cicrina, koje je imalo 2 doma (domaćini su bili Vukić, sin Pribisava i Radojko, sin Dulića; Aličić 1985: 496). Godine 1639. na Trebinji je bilo petnaest katoličkih kuća, na Strmici četiri katoličke kuće, a u Dužici dvije. Godine 1701. obrađeno je područje popisano unutar dviju osmanlijskih nahija. Unutar zažapske nahije popisani su Dužica, Zagorac i Trebinja, a Cicrina je popisana unutar popovske nahije. Na Dužici su popisane kuće Mihajla Kačije i Stipana Mršića, za Nikolu Žarkovića navodi se da je prebjegao na neprijateljski teritorij, a za Petra Mršića da se odselio u Dubrovnik. Popisani su ujedno muslimanski zemljoposjednici te Prkačinova baština. Na Zagorcu su popisani Ivan, sin Petrov, i Nikola, sin Jovanov, te Mehmed-aga, s kojim su živjele njegove maloljetne kćeri. Na Trebinji je popisano osam kuća. U popisu se uglavnom donose osobna imena, ali se naziru i prezimena Milić, Vujica (Vujičić, kasnije Batina) i Stanković. U Cicrini je popisana jedna kuća u kojoj je stanovao Petar, sin Vučka (Hafizović 2016: 277, 279, 280, 287). Podatak da su 1639. popisane 22 kuće, a 1701. tek 13 zorno svjedoči o razmjerima iseljavanja mjesnoga stanovništva tijekom mletačko-osmanlijskih sukoba. Godine 1733. na Trebinji su živjela 164 stanovnika, u Cicrini 86, u Strmici 52 te u Zatmorju i Parunićima 28 (Krešić 2006: 449, 450). Cjelokupno je stanovništvo tih sela bilo katoličko (popisano je 330 katolika). Godine 1755. biskup je Tudišić popisao 297 duša (Kriste 1999: 96). Od austrougarske vladavine stanovništvo se obrađenoga područja popisuje unutar službenih naselja Trebinja (s tim da je službeno naselje Trebinja uza zaseoke Gornje i Donje Trebinje obuhvaćalo i Turkoviće te Pećinu, naselja koja nisu obuhvaćena ovim radom) i Cicrina (uza samu Cicrinu službeno je naselje Cicrina obuhvaćalo još Strmicu, Zamorje i Kremenu Njivu te Grabovi Do, naselje čija toponimija nije obuhvaćena ovim radom). Godine 1879. obrađeno je područje imalo 777 stanovnika (Trebinja 584, a Cicrina 193), a 1921. godine dosegnulo je maksimum od 1067 stanovnika (Trebinja 830, a Cicrina 237). Nakon 1921. broj stanovnika stagnira, s tim da

se znatniji pad osjetio 1971., kad je broj stanovnika pao ispod 800 (na Trebinji su živjela 602 stanovnika, a 153 u Cicrini; ukupno je bilo 755 stanovnika). Nakon ukidanja željezničke pruge Gabela – Dubrovnik 1976. stanovništvo je počelo ubrzano otjecati, pa je 1981. obrađeno područje imalo 618 stanovnika (na Trebinji su živjela 523 stanovnika, a u Cicrini 95), a 1991. tek 303 stanovnika (Trebinja je imala 273, a Cicrina 30 stanovnika). Rat je dodatno ubrzao otjecanje s područja župe, u kojoj po određenim procjenama živi dvjestotinjak žitelja (Kriste 2006: 308)⁵, pet puta manje nego 1921. Ipak, nepovoljnim demografskim kretanjima unatoč, otvaranje međunarodnoga graničnog prijelaza Čepikuće i blizina Dubrovnika bude nadu u svjetliju budućnost.

2. Neke crte mjesnih govora

Kako sam o mjesnim govorima u Zažablju i Popovu, koji pripadaju istočnohercegovačkomu novoštokavskom (i)jekavskom dijalektu, napisao nekoliko radova, izdvojiti ću tek nekoliko izrazitijih općih jezičnih značajka. U nekoliko sam primjera zabilježio pojavu duljenja pred sonantom (npr. *Vītōv-dūblje*), dosljedno se obezvućuju zvučni suglasnici u dočetcima završnih slogova (npr. *brijêk*⁶ ‘brijeg’, *Vèrcek* < *Verceg* < *Herceg*). Na Dužici sam zabilježio šćakavski lik *Lànišće* (uz koji je u uporabi očekivani štakavski lik *Lànište*⁷). U Popovu se dio pridjeva koji su sastavnicom dvorječnih toponima sklanja po imeničkoj sklonidbi iako su u nominativu u određenome obliku (npr. *Gràbovī Dô* – *Gràbova Dôla*, *Jăbukovī dô* – *Jăbukova dôla*, *Jăsenovī brijêg* – *Jăsenova brijêga*, *Ôrahovī Dô* – *Ôrahova Dôla* itd.).⁸ Neobična je i promjena *n > m* u primjerima kao što su *ženska* > *žemska* i *kljeni* > *kljemi* (nominativ jednine glasi *kljen*).

Muški su etnici na obrađenome području *Cīcrinjānin* (Cicrina) i *Střmičanin*

⁵ Po službenome popisu iz 2013. na Trebinji je živjelo 728, a u Cicrini su živjela 123 stanovnika (ukupno 851 stanovnik), no ti su rezultati zbog posebne popisne metodologije neupotrebljivi. Procjene se Katoličke Crkve približno podudaraju s procjenom Đure Kriste.

⁶ Obezvućivanje je zvučnih suglasnika u dočetcima završnih slogova svojstveno većini govora između Neretve i Sutorine, a stupanj je njegove provedbe različit, razlikuje se čak i unutar pojedinih naselja, te sam stoga u dijalektološkim i toponomastičkim radovima donosio likove bliže standardnojezičnima. Zbog neprozirnosti toponima *Vercek* mjesnomu stanovništvu, zabilježio sam obezvućeni lik jer ga se doživljava kao temeljni, tj. dok mjesno stanovništvo zapisani lik *Brijeg* raspoznaje, lik mu *Verceg nije proziran. Bilježenje bi fakultativnih obezvućenih likova bilo zalihosno i donekle bi ometalo raspoznavanje toponima na širem području (Popovu), a kako je pojava opisana u više dijalektoloških i toponomastičkih radova, opredijelio sam se za likove *Brijeg* i *Vercek*.

⁷ Iako bi se pojava mogla tumačiti jednačenjem u govorima u kojima je *š* fonem, držim da je riječ o šćakavizmu jer su toponimi tvoreni nastavkom *-išće* zabilježeni na arealno vrlo ograničenome području jugoistočne Hercegovine i južne Dalmacije, a nisu, primjerice, u Gornjoj Hercegovini i Crnoj Gori u kojima je *š* također fonemom.

⁸ Na temelju građe koju sam dosad obradio uvijek je riječ o pridjevima izvedenim od biljnoga naziva. Zahvaljujem kolegici Joži Horvatu što me upozorio na tu pojavu.

(Strmica), *Trèbinjanin* (Trebinja) i *Zàtmorjanin* (Zatmorje). Ženskih je etnika više jer su bili plodni i u nadijevanju osobnih nadimaka. Dok ženski etnici *Čičrīnka*, *Střmička*, *Trèbinjka* i *Zàtmōrka* imaju svoje muške mocijske parnjake, *Dūžička* (Dužica) ih i *Krēmēnka* (Kremena Njiva) nemaju. Kteticu su *čičrīnskī*, *dūžičkī*, *střmičkī*, *trebinjskī* i *zàtmorskī*, a rjeđe i *brijēškī*.

3. Trebinjska toponimija

3.1. Mjestopis i trebinjski ojkonomi

Selo *Trebinja/Trebimlja* (lok. *nā Trebinju / nā Trebimlju*⁹) u povijesnim se vrelima spominje 1283. i to pod imenima *Trebigna* (Trebinja) i *Tribigna* (Tribinja). Lik je *Trebinja* danas temeljni, a treba napomenuti kako je ikavski lik potvrđen i znatno kasnije, čak i u popisima izbjeglica iz Popova u selu Lisac za vrijeme Hercegovačkoga ustanka 1875. – 1878. (Puljić 2008: 87). Lik *Trebimlja* potvrđen je od 1372., kad se spominje Branko Primilović *in villa de Trebimiglia* (Dinić 1967: 83).¹⁰ U popovskim se i gradačkim župnim maticama selo počesto nazivalo i *Trebimnjom* (*Trebimgna*)¹¹, a tako su ga nazivali i Milenko S. Filipović i Ljubo Mićević (1959.). Može se pretpostaviti da se ojkonom izvodi od antroponima **Trebin/ *Trebim*, nepotvrđena u povijesnim vrelima koja se odnose na navedeno područje.¹² Od antroponima **Trebin* mogao je nastati ojkonom *Trebinja*, a s obzirom na to da je pridjevski sufiks *-in* (inače veoma čest u tvorbi osobnih imena i prezimena u Donjoj Hercegovini (usp. *Kitin* < *Kita*¹³, *Rodin* < *Rodo* [*< Rodo-slav*] itd.) zbog razjednačivanja *b-n* > *b-m* (primjer toga razjednačivanja nahodi-

⁹ Usp. i *Rotimlja* (lok. *nā Rotimlju*) u okolici Stoca. Ktetic glasi *rōtimskī*.

¹⁰ Vjerojatno se na Trebinju odnosi i velik dio srednjovjekovnih dokumenata koji se danas povozuju s Trebinjem te se često susreću oznake *na Trebinju* (npr. Jireček 1892: 63). I danas Trebinjani i Trebinjke govore da odlaze *na Trebinju*, a Trebinjci i Trebinjke govore da žive *u Trebinju*. Dakako da bi navedene dokumente ponovno trebali provjeriti povjesničari, klasični filolozi i romanisti.

¹¹ Selo osobito često tako zove župnik Nikola Andrijašević (1797. – 1831.). Isti sam lik zabilježio i tijekom istraživanja u Trnčini (Vidović 2013: 222).

¹² Antroponimi motivirani apelativom **trēb-* potvrđeni su u južnoslavenskome svijetu. U Slovenaca su u XII. stoljeću potvrđena osobna imena *Trēbo*, *Trēbko*, *Trebuša*, *Trebušnik* i *Treb-wit* < *Trēbovid*. Veoma su rano potvrđeni i toponimi *Trebež* (1111.), *Trebnje* (1163.), *Trebinja* u Karantaciji, *Trebija* (1291.) (Bezljaj 2003a: 230; Bezljaj 2003b: 878) tvoreni od srodnih osobnih imena. Na hrvatskome narodnom prostoru razmjerno su rano potvrđena narodna imena tvorena od osnove **trēb-*. U Povaljskoj je listini potvrđeno ime *Trēboša*, a na Braču i danas žive nositelji prezimena *Trebotić* (< *Trebotā*). Neposredne potvrde nalazimo i u istočnoj Hercegovini. Kod Trebinja se, naime, 1127. spominje selo *Trebihovo* (ARj XVIII: 578), a 1434. kod Stoca se spominje selo *Trijebanj* (Vego 1957: 118). Očito je riječ o ojkonomima pridjevskoga podrijetla (*Trebihovo* ‘Trebihovo selo’, *Trijebanj* ‘Trijebino selo’). Dakako da ne treba posve odbaciti ni mogućnost da je riječ o prežitku slavenske mitologije, što bi trebalo biti potkrijepljeno dodatnim etnološkim istraživanjima.

¹³ Žensko osobno ime *Kita* potvrđeno je u ARj (V: 15).

mo u Popovu u likovima *Budin Do* > *Budim Do*¹⁴, a uzrok je razjednačivanju razlikovanje posvojnoga pridjeva od antroponima¹⁵), često zamjenjivao sufiks *-im*, koji je također u istočnoj Hercegovini bio plodan u tvorbi osobnih imena i prezimena (usp. *Budim*, *Radim*, *Rotim*), razmjerno se rano pojavljuje i nešto mlađi lik *Trebimlja* tvoren od antroponima **Trebim*. Na tvorbeni je sufiks *-in/-im* dodan posvojni sufiks **-j* (s tim da je u liku *Trebimlja* skupina *-mj-* zbog provođenja 3. jotacije prešla u *-mlj-*; usp. *obje* > *oblje*¹⁶). Najmlađi je lik *Trebimnja* nastao razjednačivanjem *-mlj-* > *-mnj-*. Pregledno se može prikazati postanak različitih likova ojkonima *Trebinja/Trebimlja* na sljedeći način:

- (1) **Trěbь* > **Trebin/ *Tribin* + **-jь* > **Trebin'ja/ *Tribin'ja* > *Trebinja/Tribinja*
- (2) **Trebin* > **Trebim* + **-jь* > **Trebimja* > **Trebim* + epentetski *l* + *ja* > *Trebimlja*.

Ukratko, riječ je o toponimu koji ukazuje na pripadnost, tj. o elipsi, te se toponimom *Trebinja/Trebimlja* označuje *Trebinja* (*Trebinova*) ili *Trebimlja* (*Trebimova*) **vas*.¹⁷

Selo se Trebinja dijeli na dva veća podnaselja: *Dônjā* i *Gôrnjā Trebinja*. Dijelovi su Donje Trebinje *Šijākovići* ili *Pòdrānč-vr̄h/Râč(ī)-vr̄h* (ondje se navodno nalazilo starije naselje koje se zvalo *Šëlište* u kojemu su stanovali Vukše), *Jāraci*, *Bātine* i *Zvóne*, a dijelovi Gornje Trebinje *Mílići*, *Brijêg* i *Glavāši*. Naselje se nalazilo i na području Ninetića. Na predjelu Buline kuće na istočnome obronku brda Gradina ostatci su zidova starijega naselja. Trebinjani su nalazili keramiku od podnožja brda Gradina, po obronku preko polja, sve do crkve svetoga Roka. U službenim su popisima u naselje Trebinja uključeni i *Dūžica* i *Zāgorac* (mjesna se toponimija obrađuje u ovome radu) te *Pèćina* i *Tûrkovići* (mjesna je toponimija obrađena u Vidović 2010 i Vidović 2015). Osim već spomenutih crkava svetoga Roka i Uznesenja Blažene Djevice Marije, na Trebinji se nalazi i crkvice Svetoga spasa, kojoj je na dovratniku uklesana 1623. godina, a obnovljena je 1904., a na Brijegu su crkvice svete Terezije, izgrađena 1932., te svetoga Ante, izgrađena 1968.

Selo se *Dūžica* nekoć nahodilo na današnjemu lokalitetu *Dōlovi*, ali se zbog uskočkih upada stanovništvo preselilo na današnje mjesto (Kriste 1999: 133). Današnju su Dužicu naselili Prkačini (starijim prezimenom Nikolići). Po predaji se Ivan naselio na Ivanjemu brdu, Četko na Požaru, a Ilija na Ilijinij lazini. Selo

¹⁴ I spomenuti je zaselak sela Zavala motiviran narodnim imenom *Budin/Budim* < *Budo* < *Budimir/Budislav*. Za povijesne potvrde likova imena zaseoka vidi više u Pujić (2003: 160).

¹⁵ Usp. i antroponime tvorene hipokorističnim sufiksom *-ić* koji je u nekim krajevima u tvorbi osobnih imena zamijenio sufiks *-ić* da bi se osobno ime razlikovalo od patronima ili prezimena (*Jurič* < *Jurić*, *Radič* < *Radić*).

¹⁶ Lik je potvrđen u Popovu i Gabeli.

¹⁷ O potvrđenosti apelativa *vas* istočno od Neretve vidjeti u Vidović (2014: 174).

se spominje 1639. u izvješću trebinjsko-mrkanskoga biskupa Rastića kad su ga nastanjivale dvije obitelji (Jačov 1983: 401), ali se ne navodi kao posebno naselje u popisu iz 1733. Ojkonim *Duži* kod Trebinja Savo Pujčić (2003: 167) povezuje s dužinom brazde koju volovi mogu uzorati bez predaha. To tumačenje vjerojatno vrijedi i za popovsku Dužicu. Dva su stečka i ostatci zida otkriveni na nalazištu Majdan za Brijegom, koji je u imenu očuvao sjećanje na srednjovjekovni kame-nolom za izradbu nadgrobnih spomenika. Sudeći po materijalnim ostacima, nas-eljen je bio i predio *Stâre kûće*, koji je po predaji napušten zbog najezde mrava¹⁸. Između Dužice i Turkovića nalazilo se naselje *Östrovica* u kojemu su po preda-ji sve Vuletiće osim jednoga djeteta pobili uskoci. U selu se nalazi crkvice sveto-ga Andrije izgrađena 1968.

Na putu od Pećine prema Trnčini smjestio se zaselak *Zăgorac* (< *zagora* ‘pre-dio iza gore’) koji je 1639. brojio 5 obitelji (Jačov 1983: 401). U XVIII. stoljeću nas-tanjivali su ga doseljenici koji su obrađivali aginsku zemlju. Napuštena su naselja na predjelu Treštići (ondje su ušćuvane dvije kamenice) te na Pekinu dolu. Bliže se Pećini nalazi napušteno naselje Golokordići koje su nastanjivali Korde. Godine 1981. na Zagorcu je izgrađena kapelica Male Gospe koju je podignula Mara Papac (rođena Vuletić) udana na Gluminu.

Uz granicu je s Hrvatskom smješteno selo *Cicrina* koje čini više zaselaka u podnožju brda Bjeljave, Tmor i Međedica. Selo se spominje u osmanlijskome po-pisu 1475. – 1477. (Aličić 1985: 496). Tada su u njemu živjele obitelji Vukića, sina Pribislava i Radojka, sina Dulića. Cicrina se spominje i 1651. kad se u župi Lisac u Dubrovačkome primorju kao vjenčani kum Đuri, sinu Petra Raičevića iz Strmi-ce, spominje Mileta Matijašević iz Cicrine (MVŽL: 12). Na brdu Gradac nalazilo se ilirsko naselje te su pronađeni ulomci rimskoga crijepa, a na Bijelim njivama nalazilo se srednjovjekovno groblje (Patsch 2005/2006: 178). Na predjelu Korunti-na nahodila se pak karantena koja je služila za nadzor nad putnicima koji su pu-tovali u Dubrovačku Republiku (Kriste 1999: 154). Ojkonim bi se mogao povezati s biljnim nazivom *cicer* ‘slanutak’ (< lat. *cicer*; usp. alb. *qiqër*; Sk 1: 249¹⁹) balkan-skolatinskoga postanja. U selu se nalazi crkvice svetoga Lovre podignuta 1908. ili 1912. te kapelica posvećena Blaženoj Gospi i svetomu Đurđu na Krstatome dubu. Administrativno naselje Cicrina obuhvaća i zaseoke Strmica, Kremena Njiva i Zatmorje (čija je toponimija obrađena u ovome radu) te Grabovi Do (toponimi su toga naselja obrađeni u Vidović 2011).

Strmica (ojkonim je nastao poimeničenjem pridjeva *strm*) omanje je stočar-

¹⁸ Možda je ipak riječ o napadu pripadnika islamiziranoga roda Mrav iz Dvrsnice. Pravoslavci su s istim prezimenom živjeli u okolici Ljubinja. Valja napomenuti da su nadimak Mravić nosili i Sokoli iz Rupnoga Dola (Filipović i Mićević 1959: 168).

¹⁹ Nada Vajs (2003: 344–346) nabraja hrvatske nazive *cicerica*, *cicerka*, *čičerka* i *čičvarda* za istu biljku.

sko naselje, zaselak Cicrine, koje su, po upisima iz lisačkih matica, u XVII. st. nastanjivali Raiči, Raguži, Pavlovići, Nikolići i Mihajlovići (danas Konjevodi odseljeni u Hutovo). Kao samostalno se naselje spominje 1639. kad su ga nastanjivale četiri obitelji (Jačov 1983: 401). Selo je po predaji nekoć pripadalo Dubrovačkomu primorju te je zamijenjeno za Trnovicu. Da predaja nije neutemeljena, potvrđuje postojanje velike nekropole od 28 stećaka na mjesnome groblju te podatak da je u Strmici nekoć stanovalo 76 obitelji, među njima i obitelj Sršen, koja je nastanila Neretvansku krajinu i Mljet nakon što je selo vraćeno unutar granica Osmanškoga Carstva. Selo je imalo 27 zdenaca, a zbog svojega je pograničnoga položaja bilo hajdučko sjedište.

Godine 1661. spominje se i zaselak *Zätmōrje* (zabilježeno i kao *Satmor*) pri krštenju Petre, kćeri Vuke i Katarine (MKŽL: 32v). Zaselak je smješten pod brdom Tmor koje razdvaja Popovo od Dubrovačkoga primorja. Na mjesnome se groblju u Zatmorju nalazi grob nekoga nepoznatog biskupa. Naselje nastanjuje rod Potrelica koji navodno Osmanlijama nisu plaćali harač, ali su bili obvezni slati vojnika u osmanlijsku vojsku. Na predjelu Lokvine nalazi se pak pravoslavno groblje za srpske izbjeglice tijekom Hercegovačkoga ustanka (1875. – 1878.). Godine 1939. počela se u Zatmorju graditi kapelica svete Terezije koja je dovršena tek 2010. Zaselak također nastanjuje rod Potrelica, koji je nastanjivao i obližnji zaselak *Kremēnā Njīva* (< *kremen* 'kamen').

3.2. Trebimlja ili Trebinja

Stoljetna usporedna uporaba više imenskih likova pokazuje kako se ni imena naselja katkad čak ni u službenoj uporabi ne uspijevaju ustaliti. U austrougarskome razdoblju službeni je lik imena naselja uglavnom bio *Trebimlja* (osim tijekom popisa stanovništva 1910.), u popisima stanovništva za Kraljevine Jugoslavije selo se službeno nazivalo *Trebinja*, no izborna se jedinica nazivala *Trebimlja*. Nakon Drugoga svjetskog rata u službenoj je uporabi tijekom službenih popisa (uključujući i posljednji službeni popis koji je proveden 2013.) bio isključivo lik *Trebimlja* (usp. i Kriste 1999: 11–13), ali je u svim službenim dokumentima Općine Ravno od 1998. te na natpisima na ulazu u selo u uporabi lik *Trebinja*. Katolička pak Crkva i danas župu naziva *Trebinja*. Zbog stalnih promjena službenoga imena sela i zbog neprozirnosti ojkonima nije čudno što dolazi do dvojba. Mjesno stanovništvo danas rabi isključivo lik *Trebinja*, no razvidno je da je u prvoj polovici XX. stoljeća u mjesnoj uporabi bio i lik *Trebimnja*. Ako su nekoć zbog supostojanja najmanje dvaju imenskih likova i zbog sličnosti ojkonima *Trebinje* i *Trebinja* postojali razlozi za dvoimenost, danas ih ne bi smjelo biti. Nakon što je utvrđeno da je lik *Trebinja* ranije potvrđen i vjerojatno izvorni (etnici i ktetici tvoreni su isključivo od toga lika: *Trèbinjanin*, *Trèbīnjka*, *trebinjski*), da je danas jedini u uporabi među Trebinjanima te je u službenoj uporabi na mjesnoj razini i u Katoličkoj Cr-

kvi, trebalo bi mu napokon dati prednost.

3.3. Motivacijska razredba toponima²⁰

U ovome se odlomku toponimi dijele po motivaciji. Uz toponim donosim osnovni podatak, a u bilješkama pod osnovnim tekstom donosim dodatna objašnjenja. Uz toponime navodim i kratice imena naselja na čijemu su području zabilježeni:

B = Brijeg

C = Cicrina i Strmica

D = Dužica

T = Trebinja (Donja Trebinja i Gornja Trebinja osim Brijega)

Z = Zagorac

ZT = Zatmorje i Kremena Njiva.

3.3.1. Toponimi motivirani geomorfološkim odlikama zemljopisnoga objekta

3.3.1.1. Zemljopisni nazivi u toponimiji (toponimijski apelativi i izvedenice)

3.3.1.1.1. Odrazi toponomijskih naziva; *Bànjičkā gòmila* (< *banja*²¹ 'lokva'; B), *Bànjički dō* (< *banja* 'lokva'; B), *Bāra* (< *bara*²² 'blatište'; D, Z), *Bāre* (usp. *Bara*; T), *Blāto* (Z), *Brègovi* (usp. *Brijeg*; T), *Brijêg* (< *brijeg* 'blaga uzvisina uz vodotok'; D), *Čāiri* (< *čajir* 'pašnjak' < tur. *çayır*; Z), *Dō* (< *do* 'udubina u kršu'; D), *Dòlac* (D), *Dòlina* (Z), *Dòlovi* (D), *Kàluža* (T), *Klānac* (T), *Klànčine* (B), *Kòrita* (ZT), *Lèdina* (T), *Lòkva* (D), *Lòkve* (B), *Lòkvine*²³ (C), *Mòče* (D), *Mòčōna* (C), *Nà bari* (C),

²⁰ Na ovome mjestu zahvaljujem ispitanicima, ponajprije sudioniku u terenskoj istraživanju u proljeće 2017. Stanislavu Vukorepu, s kojim surađujem od listopada 2004. Na istraživanju popovske toponimije, za vrijeme kojega je prikupljeno više tisuća toponima, surađujemo od ljeta 2006. i početka rada na monografiji *Dubljeni*. Zahvaljujem mu na strpljenju i ustrajnosti jer i mnogi brakovi traju kraće od naše suradnje. Ujedno zahvaljujem ispitanicima: Đuri Kristi (1928.) i Tomislavu Batini (1975.) za podatke o Trebinji te nebrojene povijesne, etnološke i antroponimijske podatke; Mati Dobrosraviću (1935.) te Janji (1939.) i Cviji (rođenoj Vuletić; 1947.) Dobrosravić za podatke o Brijegu; Marku (1939.), Jozi (1940.) i Ivi (1969.) Vuletiću za podatke o Zagorcu; Vidi (1929.) i Ivanu (1960.) Prkačinu te Anki Prkačin (rođenoj Brać; 1932.) za podatke o Dužici te Ivanu Potrebeci (1951.) za podatke o Zatmorju i Kremenoj Njivi. Zahvaljujem ujedno i pok. Janku Bori koji je toponimijske podatke o Cicrini i Strmici iznio Stanislavu Vukorepu. Istraživanje su logistički pomogli i djelatnici Općine Ravno, od načelnika Andrije Šimunovića do Stane Burić i Srečka Kriste. Često je i ono što im se činilo malo, mnogo značilo. Na koncu zahvaljujem i Vesni Slobodan koja se Stanislavu Vukorepu i mojoj malenkosti od proljeća 2017. pridružila u terenskim istraživanjima.

²¹ Usp. lat. *balnea*. Na hrvatskoj povijesnoj području apelativ *banja* označivao je i topla vrela (Brozović Rončević 1997: 19), no kako takvih vrela u Popovu nema, to tumačenje treba odbaciti.

²² Apelativ *bara* u Zažablju i Popovu kadšto označuje i plodnu njivu.

²³ Spomenuto je da se ondje nalazilo pravoslavno groblje za preminule pravoslavce koji su tijekom Hercegovačkoga ustanka (1875. – 1878.) izbjegli u Dubrovačko primorje. Na *trebinjskōme* se području pravoslavci spominju tek rubno u Veljoj Međi u XVII. stoljeću kad su zaposjeli mjesnu crkvu svetoga Ivana.

Na kòsi (ZT), *Nà lokvi* (C), *Na slápu* (< *slap* ‘mjesto na kojemu se voda prelijeva’; T), *Òtok* (D), *Pòljane* (C), *Pròdo* (C, D, ZT), *Provàlija* (Z), *Râvan* (T), *Stòn* (< dalm. *stannu* ‘kaljuža’ < lat. *stagnum* ‘bara’; T), *Ŭnište* (< *unište*²⁴ ‘zaravan’; D), *Vèlikī rât* (< *velik* + *rat* ‘uzvisina na spoju dolina’; C), *Vòde* (C), *Zásek* (< *zasjek* ‘područje zasječeno u brdo’; B, D, T), *Závođe* (ZT).

Unutar skupine toponima koja obuhvaća toponimijske apelative i njihove izvedenice u odnosu na susjedna područja razmjerno je malo toponima koji se odnose na morfološke oblike krša. U toponimiji su se zapadnoga dijela Popova tako uočevali tek apelativi *do*, *dolac*, *dolina*, *jama*²⁵, *klanac*, *otok*, *poljana*, *prodo*, *ravan* i *zašek*. Česti su odrazi hidronimijskih apelativa. Najčešći su u mjesnoj toponimiji odrazi naziva za prirodna zbirališta vode (usp. toponimijske apelative *banja*, *lokva*, *moča* i *voda*²⁶), a nešto su rjeđi odrazi naziva blatišta kao što su *bara* i *blato*²⁷. Toponimi *Ston* na Trebinji i *Stoni* u gluminskome dijelu Popova (usp. Vidović 2014: 218) odnose se na kaljužaste, močvarne predjele, ali u mjesnim govorima nije zabilježen apelativ *ston. U mjesnoj toponimiji nahode se i odrazi naziva za vrelišta (*vrutak*), mjesta sa snažnijim protokom vode (*slap*) te povremenih vodotoka (*korito*). Rjeđe su se odrazili oronimijski naziv *brijeg* te današnjim Trebinjanima neproziran naziv *rat*. Na prisutnost biljnoga pokrova upućuju toponimi *Čairi* i *Ledina*.

3.3.1.1.2. Toponomijske metafore: *Bàkrāč* (< *bakrač* ‘bakreni kotao’ < tur. *bakraç*; T), *Bòkulja*²⁸ (< *bok*; T), *Grljak* (Z), *Kotlàrica* (C), *Nàkovanj* (D), *Obòdina* (< *obod* ‘vanjski dio brda’²⁹; Z), *Pèlijēši* (< *pelješ* ‘ručka od lonca’; usp. *peleš* ‘obod, rub’; ARj IX: 765, 767; C), *Pèrcin* (< *perčin*³⁰ ‘šiljak’ < *perčin* ‘čuperak kose na

²⁴ Toponim *Unišća* u Dračevici na Braču bilježi Petar Šimunović (2004: 227). Na Braču apelativ *unišće* označuje ‘obrađiv ravničast teren’. Toponim *Unište* nalazim i u Gornjemu Drijenu u hercegovačkome dijelu Zažablja, a *Gornje Unište* u Orahovu Dolu u Popovu. Ondje se također odnose na obradive zaravni. Slično je i u Makarskome primorju, u kojemu je zabilježen toponim *Unišća* u Tučepima (usp. Vidović 2012: 212 i Vidović 2014: 229).

²⁵ Za teško pristupačnu jamu ili ponikvu koja je najčešće ispunjena vodom i koja se nalazi u šumovitu predjelu u istočnoj se Hercegovini rabi naziv *bětina*, a u zapadnoj Hercegovini množinski lik *bětine*, kojim se označuje provalija, draga između krševitih visova te općenito krševito, nepistupačno mjesto (Kraljević 2013: 18). U Vrgorskoj krajini *Betina* je estavela koja se povremeno pretvori u jezero. Da je riječ o mogućoj hidronimijskoj osnovi, upućuje i podudarnost sa stanjem na šibenskome području, na kojemu se u povijesnoj toponimiji srodni toponimi odnose na neubicirane zdence (*Bitin* 1432., *Betim* 1443.), a zabilježeni su i u murterskoj ojkonimiji (*Bětina*). Opširnije o tome vidjeti u Jurić (2010).

²⁶ Apelativ *voda* na trebinjskome području označuje i kamenicu.

²⁷ Blatom se na trebinjskome području nazivalo čitavo Popovsko polje.

²⁸ Bokulja je inače u Bosni i krava velikih bokova (RSKNJ II: 44).

²⁹ Apelativ *obodina* u Neumu, Hutovu, Vidonjama i Dobranjama označuje i obradivo zemljište „u rupi” na većoj nadmorskoj visini.

³⁰ Na području se između Neretve i Rijeke dubrovačke brda sa šiljastim vrhom češće nazivaju *Bubreg*.

vrhu glave ili zatiljku' < tur. *perçem*; D), *Plijêš* (usp. *Peliješi*; B), *Rüpnō ždrijélo* (Z), *Sèdlo* (ZT), *Skalíni* (Z), *Stòžine* (< *stog* 'složeni plast slame ili sijena'; D), *Stüpe* (< *stupa* 'drvena posuda kojom se što sitni, zbija kudjelja/lan ili valja sukno'; ZT), *Tóranj* (T), *Za prènslo* (C), *Ždrijélo* (T), *Žlijêb* (B).

Izvori su toponimijskih metafora raznoliki. Najčešći su izvor metaforizacije naziva dijelova ljudskoga tijela (*bok*, *grlo*, *perčin* i *ždrijelo*) i građevinskih naziva (*skalin*, *toranj* i *žlijeb*). U mjesnoj toponimiji nahodimo ujedno odraze naziva naprava (*nakovanj* i *preslo*), posuđa (*bakrač*, *kotao* i *stupa*) ili dijelova posuđa (*pliješ*), odjevnih predmeta (*obod*) i opreme domaćih životinja (*sedlo*).

3.3.1.2. Toponimi s obzirom na razmjestaj, oblik i izgled tla ili vode

3.3.1.2.1. Toponimi uvjetovani smještajem zemljopisnoga objekta: *Mřčāj* (T), *Mřčāvi dōlovi* (D), *Nūglovi* (T), *Ōsoje* (< *osoj* 'sjenovita strana nekoga mjesta, mjesto koje nije izloženo Suncu'; B), *Nénā dōlina* (< *Humnena dolina < *humnen* 'okrenut Suncu i s blagim podnebljem'; T), *Ōšenica* (T), *Priblatak* (D), *Prisoje* (< *prisoj* 'mjesto izloženo Suncu; D), *Ūzdōlja* (B), *Zábrđa* (B), *Zámak* (Z), *Závřšnice* (C).

Veći je dio toponima iz ove skupine motiviran (ne)izloženošću zemljopisnoga objekta Sunčevim zrakama (*Mrčaj*, *Mrčavi dolovi*, *Nena dolina*, *Osoje*, *Ošenica* i *Prisoje*). Smještaj se pak zemljopisnoga objekta određuje prefiksom (*pri-*, *uz-* ili *za-*).

3.3.1.2.2. Toponimi koji označuju oblik i površinska svojstva tla (izravni i metaforični): *Bèzdan* (D), *Blizānskō břdo* (C), *Blizna* (usp. *blizanci* 'dvostruko vrelo'; C, ZT), *Dèbelā gréda* (Z), *Dùbokā dōlina* (T, ZT), *Dùbokē dōline* (B), *Grđan* (< *grđ³¹* 'golem'; Z), *Mèkā rŭpa* (Z), *Ōblik* (T), *Ōkrŭglā glāvica* (D), *Plitki dō* (C), *Rāsović-njŭva* (< *rasoha* 'račvasta udolina' < *soha³²*; T), *Šŭpljā gŭvnina* (D).

Većina je toponima iz ove skupine pridjevskoga postanja, s tim da neki pridjevi u toponimiji poprimaju posebna značenja, primjerice *debeo* 'širok' i *mek(an)* 'pogodan za oranje ili obradbu općenito'.

3.3.1.2.3. Toponimi koji se odnose na sastav i osobitosti tla ili vode: *Bāba* (< *baba³³* 'veliki kamen, hridina'; Z), *Bābina dōlina* (usp. *baba* + *dolina*; Z), *Bijêlê*

³¹ Riječ je o razmjerno velikoj lokvi. S obzirom na srodne toponime Grdan u Orahovu Dolu, Grdni do (najveći žuljanski rt) i Grđa kod Bijeloga Vira u Zažablju (prostrana draga koja povezuje neretvansko blato i padine Male Žabe; Vidović 2014: 277; Jeić Bagujez i Vidović 2017: 372), čini mi se najvjerojatnijim izvođenje od pridjeva *grd* u značenju 'golem', kako je zabilježeno u Istarskome razvodu (Šimunović 1976: 23).

³² Soha je inače i starohrvatski poganski idol. Prvotno je apelativ označivao granu.

³³ *Baba* je ujedno i ime ženskoga demona, personifikacija ženskoga pretka, možda eufemizam za božanstvo plodnosti (Brozović Rončević 1987: 123). U Zažablju i Popovu nailazimo na mnogobrojne prežitke prekršćanskih hrvatskih vjerovanja, tako da ni mogućnost da je dio toponima motivira-

njive (C), *Bijēli brijēg* (T), *Biljave* (T), *Bjēlave* (C), *Bògatić-njive* (T), *Crèpalo* (usp. *crpsti*; D), *Crvenā dōlina* (T), *Crvenā zemlja* (T), *Crvenī brijēg* (B), *Crvenō pōlje* (B, T), *Crvénštine* (T), *Čerīnac/Čerjenac* (usp. *čerīn/čerjen* ‘dočić s crvenom zemljom’; B), *Gòlobrijēg* (D), *Grūde* (< *gruda* ‘okruglast kamen’; C, T), *Gūstē dōline* (ZT), *Kāmenā dōlina* (T), *Krš* (T), *Kršak* (C), *Krtina* (< *krtine* ‘stjenovit teren’ < *krt* ‘okrajak kamena’; C), *Lēdenī dō* (T), *Lijépoljnā dōlina* (T), *Mòkri dō* (T, ZT), *Mrkē plōče* (usp. *mrki kamen* ili *mrkenda* ‘vrsta stijene koja zadržava vodu’; Z), *Nāplav* (D), *Pārevac* (usp. *para*³⁴ ‘vodeni dim’; Z), *Pištēt* (T), *Pjēštatā njīva* (< *pještat* ‘pjeskovit’; T), *Plōča* (D), *Pòdbablje* (usp. *Babina dolina*; Z), *Pòdmilačje* (usp. *mil* ‘pijesak’; T), *Prijēkā ljūt* (T), *Riđica* (Z), *Rūpa* (B, D), *Rūpe* (T), *Slānē dōline* (Z), *Střmice* (C), *Ūsijānā dōlina* (T), *Vēlikē stijēne* (C), *Vrānj dō* (T), *Zēlenā glāvica* (ZT).

Najveći se dio toponima iz ove skupine odnosi na različite vrste stijena i stjenovitih područja. Tako su se u toponimiji jugozapadnoga dijela Popova odrazili apelativi *baba*, *gruda*, *kamen*, *krš*, *krtina*, *ljut*, *ploča*, *rupa* i *stijena*. Odsutnošću su pak biljnoga pokrova uvjetovani toponimi motivirani pridjevom *gol* (npr. *Golobrijeg*), a njegovom prisutnošću toponimi motivirani pridjevima *gust* i *zelen* (npr. *Guste doline*, *Zelena glavica*). I u ovoj skupini toponima nahodimo brojne prežitke hidronimijskih osnova, povremena zbirališta vode (*Mokri do*), vrela koja se nalaze na većoj dubini (*Crepalo*), mjesta do kojih je dopirala voda (*Naplav*) te vrela iz kojih se čuju jaki zvukovi (*Pištet*) ili nazive blatišta (*Parevac*). Na mjesta u osjenu na kojima je dolazilo do smrzavanja upućuje toponim *Ledeni do*, a na predjele izložene velikim vrućinama toponim *Usijana dolina*. Na vrste tla upućuju toponimi koji sadržavaju pridjeve *bijel*, *crven/čerjen* (koji su znatno češći nego drugdje u Popovu), *pještat* ‘pjeskovit’ (pjeskovita su tla označena i toponimom *Podmilačje*) i *riđ* te vjerojatno *vran*, a na mjesta pogodna za obradbu toponimi *Bogatić-njiva* i *Lijepoljna dolina*.

3.3.1.3. Odnosni toponimi: *Bòkulja mālā* (D), *Bòkulja vèlikā* (D), *Čākalj mālī* (T), *Čākalj vèlikī* (T), *Čātrnja u Žlijēbu* (B), *Dòlovi u Húmcu* (Z), *Dōnjā čātrnja* (B), *Dōnjā ògrada* (Z), *Dōnjā Trebinja* (T), *Gōrnjā čātrnja* (B, C), *Gōrnjā Trebinja* (T), *Izā Bāvčē* (ZT), *Līsac mālī* (T), *Līsac vèlikī* (T), *Lokvètine* (C), *Mālā čātrnja* (C), *Mālā grādina* (T, ZT), *Mālā njīva* (B), *Mālā vòda* (Z), *Mālī Līsac* (Z), *Mālī tóranj* (Z), *Među glāvice* (B), *Nā dōnjim brēgovima* (ZT), *Nā gōrnjim brēgovima* (ZT), *Nōvā vòda* (C), *Pòbrežak* (< *Podbrežak; T), *Pòčetkov dō* (D), *Pod gólō brđo* (B), *Podimela* (Z), *Stārā čātrnja* (T), *Stārā lōkva* (C), *Vèlikā čātrnja* (C), *Vèlikā grādina* (T, ZT), *Vèlikā klāčina* (T), *Vèlikā prōdō* (Z), *Vèlikē njīve* (C, D), *Vèlikī Līsac* (Z), *Vèlikī tóranj* (Z), *Vèlikī dō* (D), *Visokā glāvica* (D), *Višē njivē* (ZT),

nih apelativom *baba* zapravo odraz negdašnjega duhovnog života ne treba odbaciti.

³⁴ Riječ je o njivama u Popovskome polju, pa se toponim možda može dovesti u vezu sa srodnim zapadnoslavenskim apelativima (npr. luž. *para* ili polj. *porów*) kojima se označuje ‘blato’.

Zäjanjilo (Z), Zaprènslo (Z).

Dvorječni se odnosni toponimi najčešće tvore od pridjeva i imenice (npr. *Donja smrekovina*), a odnos se među samim toponimima najčešće iskazuje antonimnim parovima pridjeva, pri čemu antonimni par *gornji – donji* izražava prostorne, *mali – veliki* kvalitativne, a *stari – novi* vremenske odnose (usp. Frančić i Mihaljević 1997–1998: 88).

3.3.1.4. Toponimi motivirani nazivima biljaka te biljnih zajednica i plodova: *Cër* (< *cer* ‘*Quercus cerris*’; Z), *Cërovac* (usp. *Cer*; B), *Cërovica* (usp. *Cer*; ZT), *Drènova rüpa* (< *drijen*³⁵ ‘*Cornus mas*’; Z), *Drènovica* (usp. *Drenova rupa*; T), *Drènovina* (usp. *Drenova rupa*; Z), *Drèново òsõje* (usp. *Drenova rupa*; D), *Düba* (< *dub* ‘hrast’; C, ZT), *Dübenica* (usp. *Dub*; D), *Īmela*³⁶ (< *imela* ‘*Vitex*’; Z), *Jèževac* (< *ježevica* ‘veprina, *Ruscus aculeatus* L.’; T, Z), *Kičin* (< *kičin*³⁷; D), *Kljèmi* (ZT), *Kljènovi* (< *kljen*³⁸ ‘*Acer campestre*’; Z), *Kod trnõvã* (< *trn*³⁹ ‘*Prunus spinosa*’; ZT), *Kõnopĩ dô* (usp. *konopljika* ‘*Vitex*’; T), *Krĩvã trijènsla* (< *trijensla* ‘rašeljka, *Prunus mahaleb* L.’; T), *Krušçetina* (usp. *kruša* ‘kruška’, T), *Küpinova rüpa* (T), *Lisac*⁴⁰ (usp. *lisac/lišac* ‘vrsta trave’; T), *Ljiljanica* (T), *Õrašje* (< *orah* ‘*Juglans*’; T), *Oskõruše* (< *oskoruša* ‘*Sorbus domestica*’; C), *Plànike* (< *planika* ‘*Arbutus unedo*’; D, T), *Põdbrijès* (< *Podbrijest < *brijest* ‘*Ulmus campestris*’; Z), *Podõrah* (usp. *Orašje*; T), *Smrçevac* (< *smrča* ‘mirta, *Myrtus*’; T, Z), *Smrèkova glävica* (D), *Smrijèk* (< *smrijek* ‘*Juniperus oxidendrus*’; Z), *Šüşnjatĩ dô* (Z), *Trñnova rüpa* (usp. *Kod trnova*; Z), *Trñnova dõlina* (usp. *Kod trnova*; D), *Trñovac* (usp. *Kod trnova*; C), *Trñnovĩ dô* (usp. *Kod trnova*; D, Z), *Vitõv-düblje* (Z), *Vřt pod trijènslõm* (usp. *Kriva trijensla*; ZT), *Zådrijènje* (usp. *Drenova rupa*; T), *Za kòščelõm* (< *koščela* ‘kostela, koprivić; *Celtis*’; T), *Zelènikova glävica* (D).

U toponimiji su se zapadnoga dijela Popova odrazili apelativi koji upućuju na postojanje različitih vrsta stablašica (*brijest*, *cer*, *drijen*, *dub*, *kljen*, *koščela*, *kruša*, *orah*, *oskoruša*, *smrča/smreka* i *trijensla*), grmolikih biljaka (*ježevac*, *konoplja*, *planika* i *zelenika*), cvijeća (*ljiljan*) te vrsta trave (*lisac*) i ljekovita bilja (*imela*). U mjesnoj se toponimiji odrazio naziv za zajednicu grmolikih biljaka *šušanj*.

³⁵ Od drenjina se nekoć činila i rakija drenovača.

³⁶ Riječ je o lokvi na Zagorcu.

³⁷ Petar Skok (Sk 2: 79) navodi višeznačni apelativ *kika* (< psl. *kyka ‘vrh na drvetu, kist; biljka kantarijun’) od kojega su nastali brojni antroponimi.

³⁸ U kljenovim su deblima pčelari obično smještali ulišta.

³⁹ Dio je toponima koji sadržavaju naziv biljke *trn* vjerojatno motiviran pučkim vjerovanjem da se crni trn (ili trnjina, *Prunus spinosa*) pušta da raste u blizini kuća kako bi se zli duhovi na njih naboli.

⁴⁰ Po predaji je grom pogodio crkvu svete Ane na Liscu nakon što ju je neki Turčin obeščastio. Crijep je odletio u Popovsko polje pod Trnčinom te je ondje izgrađena nova crkva.

3.3.1.5. Toponimi u svezi s nazivima životinja i životinjskih staništa te sa zoonimima: *Břglijēs* (usp. *brgljez* ‘vrsta ptice, Sitta’; Z), *Břgljezina* (usp. *Brglijes*; ZT), *Dikonjina rūpa*⁴¹ (< *Dikonja* ‘ime volu’; T), *Golūbīnka* (C, D), *Kūnjā grādina* (C), *Kūnjē kūće* (D), *Mēđedica* (C), *Mēđedova dōlina* (D), *Órlovići* (D), *Vēlikā ōrlica* (ZT), *Vūčjā dōlina* (T), *Zēčjā dōlina* (T), *Zmīnjī dō* (T).

Unutar navedene skupine najčešći su toponimi u kojima su se odrazili nazivi divljih životinja (*kuna*, *međed*, *vuk* i *zec*) i ptica (*brgljez*, *golub* i *orao*), a rjeđe gmazova (*zmija*). Neki bi od navedenih toponima mogli biti i antroponimskog postanja.

3.3.1.6. Toponimi u svezi s prirodnim pojavama: *Navijala* (T), *Nepròbić* (T), *Omětāljkā* (T), *Pövīt* (T).

Riječ je o toponimima koji upućuju na mjesta (ne)izložena udarima vjetra.

3.3.2. Toponimi nastali prema drugim toponimima: *Ögrada u Mòrašnici* (Z).

Morašnica je predio uz Popovsko polje, sjeveroistočno od obrađenoga područja.

3.3.3. Toponimi motivirani ljudskom djelatnošću

3.3.3.1. Toponimi prema izgrađenim objektima i zdanjima

3.3.3.1.1. Toponimi prema nazivima za gospodarske objekte: *Būnār* (< *bunar* ‘zdenac’ < dij. tur. *bunar*; T), *Bunārīna* (T), *Čātrnja* (< *čatrnja* < psl. *čьтъrnja < lat. *cisterna*; D), *Čūprija* (< *čuprija* ‘most’ < tur. *köpri*; Z), *Gúvno* (Z), *Kod gúvna* (ZT), *Kòd kamenicē* (ZT), *Konáli* (< *kono* ‘kanal, prokop’ < tal. *canale*; T), *Plōčnō gúvno* (D), *Stāje* (D), *Studēnac* (C).

U ovoj skupini toponima pretežu odrazi hidronimijskih apelativa. Uglavnom je riječ o apelativima kojima se imenuju ograđena i uređena vrela (*bunar*, *čatrnja* i *studēnac*⁴²) ili prokopi (*kono*). Apelativ *kamenica* u Popovu češće označuje zdenac nego prirodno udubljenje u kamenu u kojemu se skuplja kišnica. U mjesnoj su se toponimiji ujedno odrazili i apelativi kojima se označuju mjesta ili objekti na kojima se vrše žito (*gúvno*) te stočarski naziv *staja*; pritom valja napomenuti kako je u suvremenim mjesnim govorima na širem području mlađi apelativ *štala* posve istisnuo stariji *staja*. U mjesnoj se toponimiji odrazio i graditeljski naziv *čuprija*.

3.3.3.1.2. Toponimi kao odrazi naziva za obrambene objekte: *Fòrtica* (usp. tal. *fortezza* ‘manja utvrda’; T), *Grádac* (B, C), *Korūntīna* (< *koruntina* ‘karantena’; C), *Metèriza* (usp. *meteriz* ‘opkop od zemlje, rov’ < staroosm. *meteris* ‘rov’; T), *Osmérnica* (usp. *smjerati* ‘promatrati’; T), *Pòd grādom* (C).

Toponimi iz ove skupine uglavnom upućuju na mjesta utvrda. Koruntina (ka-

⁴¹ Zoonim je zabilježen u ARj (II: 396), a istozvučni je toponim zapisan i na Cerovici u obližnjemu Hrasnu (Vidović 2015: 109).

⁴² U puku se često i danas rabi apelativ dalmatskoga postanja *puč* (Kriste 2006: 225).

rantena) u Cicrini služila je za nadzor putnika koji su iz Osmanskoga Carstva putovali u Dubrovačku Republiku.

3.3.3.2. Toponimi prema obitavalištima te javnim prostorima i putovima: *Kučetine* (D), *Kučišta* (B, T), *Na krstu* (C), *Pòsēlje* (< *Podselje; C), *Ráskrsnica* (ZT), *Rázdōlje* (T), *Sēline* (D), *Stârē kūće* (D), *Stāza* (D), *Šēlišta* (T), *Vēljā sēla* (Z), *Zbōrnē gōmile* (T).

Toponimi koji pripadaju ovoj skupini odnose se na putove i raskrižja, a rjeđe i na negdašnja naselja (*Kučetine*, *Kučište*, *Stare kuće* i *Šelišta*). Na mjestu današnjega predjela Velja sela nekoć se nalazilo veće naselje Velja Vas (poslije Velja Sela), koje se spominje u povijesnim vrelima u XIV. i XV. stoljeću, a koje je opustošeno tijekom uskočkih upada.

3.3.3.3. Toponimi prema gospodarskoj djelatnosti

3.3.3.3.1. Toponimi u svezi s poljoprivrednom djelatnošću: *Dijela* (Z), *Grâđ* (< *građ* ‘ograđeno zemljište’; T), *Grànica* (T), *Hržišta* (< *hrž* ‘raž’; B), *Krčevine* (T, ZT), *Lānīšce/Lānīšte* (< *lanišce/lanište* ‘njiva zasađena lanom’; D), *Lazetina* (T, Z), *Lukovište* (T), *Mākovište* (ZT), *Mēđina* (T), *Mēđine* (T), *Nōvā dōlina* (ZT), *Njiva* (B), *Ōgrādenī dō* (D), *Ograđenica* (T), *Pōda* (usp. *podī* ‘obrađive površine na više razina’; D), *Pōdvōr* (usp. *podvornica* ‘glavna seoska njiva’; T), *Rázbojišta*⁴³ (usp. rum. *război* ‘novoiskrčena zemlja’; Sk 1: 163; T), *Rēpište* (T), *Ržište* (usp. *Hržišta*; D), *Sačivište* (< *sačivica* ‘leća’; T, Z), *Trāp* (< *trap*⁴⁴ ‘mladi vinograd’; T), *U krču* (Z), *Vinogrādi* (B, T), *Vinogradina* (T), *Vinogradine* (B, Z), *Vlāka* (< *vla-ka* ‘zavučena duga njiva’; D, T, Z⁴⁵, ZT), *Vlāke* (usp. *Vlaka*; B), *Vlāke* (T), *Vrtine* (T), *Zāsada* (B).

Toponimi su iz ove skupine uvjetovani nazivima zemljišnih čestica kao što su *građ*, *njiva*, *ograda*, *pada*, *podvor*, *vlaka* i *vrt*, nazivima biljaka koje su se uzgajale (*lan*, *luk*, *mak*, *raž* i *repa*) te rasadnicima. U mjesnoj su toponimiji uščuvani i nazivi su za mjesta razgraničenja zemljišnih čestica *dijela*, *granica* i *međa*. U mjesnim se govorima apelativ *granica* uglavnom rabi pri određivanju seoskih granica, apelativ *međa* pri određivanju pojedinačnih posjeda, a apelativ *dijela* pri razgraničavanju posjeda među članovima iste obitelji. Na krčevine se odnose toponimi koji sadržavaju apelative *krč(ovina)* i *lazetina* te toponimi *Nova dolina* i *U krču*, a na vinograde toponimi koji sadržavaju apelative *trap* i *vinograd*.

3.3.3.3.2. Toponimi u svezi s uzgojem životinja: *Bāčeniĳ*⁴⁶ (C), *Jānjāč-jāma* (T), *Jānjilo* (B), *Košćurine* (Z), *Ōborište* (Z), *Ōgrade* (D), *Ōvčār-kāmenica* (D),

⁴³ Po predaji je na tome mjestu stradao jedan od trojice braće Kulaša tijekom progona uskoka koji su im oteli stoku.

⁴⁴ Apelativ *trap* ujedno označuje i iskopanu zemlju u koju se stavlja krumpir da prezimi.

⁴⁵ Na tome se predjelu na Zagorcu nalaze dva zdenca.

⁴⁶ Najvjerojatnije je riječ o odrazu naziva zanimanja *bač* ‘glavar pastirskoga stana’ (< rum. *baciu*).

Plândište (T), *Počivala* (T), *Pòjilište* (ZT), *Pritorak* (T), *Stârē tòrine* (ZT), *Strùg* (ZT), *Strùgovi* (Z), *Tðrovi* (Z).

Zabilježeni su gotovo isključivo odrazi naziva za ograđena mjesta na kojima boravi ili se zagoni stoka (*janjilo*, *obor*, *ograda*, *plandište*, *pojilište*, *strug* i *tor*). Trebinjski su planišтари s mjesne lokve odlazili na goru Crvanj (i danas je česta uzrečica *Lokva Trebinja – Crvanj planina*). Toponimi motivirani apelativom *ograda* u Popovu označuju i prostor u koji se zagoni stoka i ograđenu njivu. Na mjesto na kojemu su se ostavljale strvine upućuje toponim *Košćurine*.

3.3.3.3.3. Toponimi u svezi s ostalim gospodarskim granama: *Klăcina* (C, T, Z, ZT), *Măjdan* (< *majdan* ‘kamenolom, rudnik’ < tur. *maden*; D), *Ōšište* (usp. *ošca* ‘zamka za ptice’; Z), *Pèčenā rūpa* (< *pečena rupa* ‘vapnenica’; D).

Na mjesta na kojima se proizvodilo vapno upućuje poimeničeni dvorječni naziv *pečena rupa* za vapnenicu koji se u Popovu rabi usporedno s češćim apelativom *klačina*.

3.3.3.4. Kulturno-povijesno uvjetovani toponimi

3.3.3.4.1. Toponimi u svezi s upravnom vlašću: *Cărina* (D), *Đumrukàna* (< *đumrukana* ‘carinarnica’ < tur. *gümrükhane*; C, T).

Na mjesta negdašnjih državnih granica na čitavome području od Neretve do Sutorine upućuju toponimi u kojima je uščuvan apelativ *carina* te, nešto rjeđe i uglavnom s hercegovačke strane, *đumrukana*.

3.3.3.4.2. Toponimi u svezi s mjesnom poviješću i mjesnim predajama: *Đèvojačkē gòmile* (D), *Křzmānā njīvā* (ZT), *Tăbakov kāmēn* (T), *Vërceg* (T), *Zlâtne gòmile* (B, C), *Zlī klánac* (ZT).

Na predjelu *Đevojačke gomile* navodno su umrle djevojke koje su bježale od kuge. Na trebinjskome su području česte predaje o zakopanome zlatu koje se obično povezuju ili s napuštenim selištima i zdcencima ili sa starim („grčkim”) grobovima. Za *Zlatne se gomile* na putu od Brijega prema Cicirini veže priča kako je čobanica sjedila i prela te iznenada vidjela miša kako u zubima nosi zlatnik. *Zli klanac* u Zatmorju, na negdašnjoj dubrovačko-osmanlijskoj granici, vrelo je narodnih priča o osmanlijskim zasjedama sličnim onima koje se ispredaju o predjelu *Podmama* na mletačko-osmanlijskoj granici u Zažablju (usp. Vidović 2014: 188). Toponim *Vercek* (usp. *herceg*) vjerojatan je prežitak predaja o hercegu Stjepanu Vukčiću Kosači i prolasku njegove kćeri Katarine, posljednje bosanske kraljice, tijekom bijega iz Bosne. Uz toponim *Tabakov kamen* povezuje se predaja o jednome od Jaraka s nadimkom Tabak koji je kosijerom na Turskome dolu begu odrezao nogu te je na predjelu *Tabakov kamen* pokazao jednomu od Trebinjana kako je zasjekao bega (opširnije u Kriste 2006: 276–278).

3.3.3.5. Toponimi uvjetovani duhovnim i vjerskim životom zajednice

3.3.3.5.1. Toponimi motivirani imenima kršćanskih svetaca: *Īvanjē bṛdo*⁴⁷ (D, T).

3.3.3.5.2. Toponimi motivirani vjerskim zajednicama te crkvenim građevinama i posjedima: *Grōblje nà Bari* (T), *Kàpjela* (D), *Otarište* (Z), *Pògrebōvnica* (< *Podgrebovnica; T), *Pòpov dô* (T), *Prèbjenī grèb* (T), *Spàsovo grōblje* (T), *Svētī Lóvre* (B).

Apelativom se *pop*, neposrednoj blizini pravoslavaca unatoč, u zapadnome dijelu Popova naziva katoličkoga dijecezanskog svećenika. *Oltarištima* su se pak nazivala skrovita mjesta (obično na ulazu u kakvu pećinu) na kojima se tijekom osmanlijskoga razdoblja održavalo bogoslužje. Na oltarištima su se obično nalazili križevi i manji oltari u koje su se često ugrađivale moći svetaca zbog čestih utapanja u okolnim ponorima i lokvama (Vukorep 1994: 114). Na *Otarištu* se u Popovskome polju služila sveta misa na Petrovdan. *Kap(j)elama* su se u istočnoj Hercegovini često nazivale i župne kuće s kapelicom u kojima su župnici održavali bogoslužja za vrijeme žešćega osmanlijskog zuluma kad nije bilo moguće obnoviti ili graditi crkve.⁴⁸ Na Dužici ime *Kapjela* nosi predio oko groblja na kojemu se nalazi kapelica svetoga Andrije.

3.3.3.5.3. Toponimi uvjetovani prežiticima pretkršćanskih vjerovanja: *Īgar* (T), *Tmōr* (C, ZT), *Trèškavac* (D, T), *Trèštići* (Z), *Vílin klánac* (D), *Vílina pèćina* (C).

Unutar ove skupine najčešći su toponimi koji sadržavaju apelativ *trèškz ‘grom’ te bi se mogli odnositi na negdašnje štovanje Peruna Gromovnika. U *Vilinoj pećini* u Strmici nalazila se kamenica te su, po pučkome vjerovanju, ondje vile dolazile na vodu, a pećinu su *Ljuljevaču* na putu od Strmice prema Kremennoj Njivi zatvarale velikom stijenom. Apelativ *tmora* u istočnoj Hercegovini označuje crni oblak koji naviješta kišu s nevremenom, a tmorama su se nazivale i vještice. Vještac *Tmor* spominje se i u Palmotićevo *Pavlimiru* te je očiti prežitak pretkršćanskih vjerovanja.

3.3.3.5.4. Toponimi uvjetovani ostalim elementima duhovne kulture: *Gòmila kòd grōblja* (D), *Pìpūnove gòmile*⁴⁹ (C), *Uz gòmilu* (ZT), *Zbōrnjā glàvica* (Z), *Zbōrnjē gòmile* (Z).

3.3.4. Toponimi antroponimskoga postanja

3.3.4.1. Višerječni toponimi antroponimskoga postanja

3.3.4.1.1. Toponimi od antroponima i zemljopisnoga naziva: *Bájine rùpe* (ZT), *Bàlīn dô* (Z), *Báldin klánac* (T), *Bánova rùpa* (Z), *Bášin klánac* (T), *Bílića bāra*

---

⁴⁷ U obližnjemu Donjem Drijenu prevladava lik *Īvan-bṛdo* (Vidović 2014: 258).

⁴⁸ Na usmenome podatku zahvaljujem don Ivici Puljiću.

⁴⁹ Na tome se predjelu nalaze tri gomile.

(Z), *Bjèlasov dô* (T), *Bogdánova dòlina* (T), *Bógina dòlina* (ZT), *Bögunov dô* (D, T), *Brânovè dòline* (ZT), *Brzàmačkō br̂do* (T), *Búbina dòlina* (Z), *Bûnov dô* (ZT), *Čèprlov dô* (D), *Čètkov dô* (D), *Dàbetin dô* (D, T), *Dédina dòlina* (T), *Džódžina jàma* (T), *Đérin dô* (T), *Kònjev brijèg* (ZT), *Kr̂setin dô* (T), *Kusúreva dòlina* (T), *Màrića dòlina* (ZT), *Mràvljā dòlina* (T), *Mřkova dòlina* (T), *Mřšin brijèg* (D), *Mùstebegov dô* (T), *Pékin dô* (Z), *Rāčī vr̂h* (T), *Rādanov dô* (D), *Rādošev dô* (ZT), *Rādova dòlina* (Z), *Ráfina rāvnā dòlina* (Z), *Rāičeva dòlina* (T), *Sřšen-dô* (ZT), *Stòjan-dô* (T), *Stòjanovo ôsoje* (ZT), *Vlāisova glāvica* (D), *Vûkov dô* (D), *Vûkšini dðlovi* (T).

U ovoj je skupini ušćuvano najviše apelativa koji se odnose na geomorfologiju krša: *do* (apelativ sadržava 17 toponima), *dolina* (12), *klanac* i *rupa* (2) te *jama*, *kamen* i *osoje* (1). Znatno su rjeđe zastupljeni odrazi oronimijskih apelativa: *brijeg* i *klanac* (2) te *brdo*, *glavica*, *osoje* i *vrh* (1). Od hidronimijskih se apelativa odrazio tek apelativ *bara* (1).

3.3.4.1.2. Toponimi od antroponima i gospodarskih naziva te naziva stambenih objekata i prometnica: *Bisina kućerica* (< *kućerica* ‘poljska kućica’; T), *Bòtičina čātrnja* (T), *Bùlina ôgrada* (T), *Bùline kùće* (T), *Čèrekova ùlica* (T), *Čètkove kāmènice* (T), *Đákov vr̂t* (Z), *Īlijina lazina* (T), *Jānkova čātrnja* (C), *Jökulova kùća* (T), *Jûrjev tôr* (T), *Krístina lazètina* (ZT), *Kùsačine njīve* (B), *Lāvvrnjā ôgrada* (T), *Mārkov tēg* (< *teg* ‘rad na tuđemu imanju’; Z), *Mārkove lazètine* (ZT), *Mřšina pøjata* (D), *Mřšino gúvno* (D), *Mùsića-kućerica* (T), *Nà Bračevu gúvnu* (C), *Plāvīćevo br̂do* (ZT), *Rāičeva lazètina* (ZT), *Repēševu gúvno* (B), *Škr̂bino gúvno* (T), *Vûkorepova kùća* (C), *Vûkšina njīva* (T), *Vûkšino gúvno* (T).

Najviše toponima iz ove skupine sadržava nazive povezane s poljodjelstvom: *guvno* (5), *lazetina*, *njiva* i *ograda* (2) te *kućerica*, *lazina*, *ograda*, *pojata*, *teg* i *vrt* (1). Sa stočarstvom su povezani nazivi *obor*, *pojata*, *trava* i *tor* (1). Još su ušćuvani hidronimijski nazivi *čātrnja* (2) i *kamenica* (1), stočarski apelativ *tor* (1) te nazivi *kuća* (2) i *ulica* (1), koji se odnose nastambe i javne prostore.

3.3.4.1.3. Toponimi od antroponima i biljnih naziva: *Mārkov drijèn* (T), *Ružáčeve krūške* (ZT).

3.3.4.1.4. Toponimi od antroponima i naziva uvjetovanih duhovnim i vjerskim životom zajednice: *Rāiča-gròblje* (C), *Zékića-gròblje* (Z).

Odrazi apelativa *greb* najčešće se u mjesnoj toponimiji odnose na starija grobišta te su toponimi motivirani njime najčešće (ali ne uvijek) stariji. Sam je apelativ *greb* bio u općoj uporabi sve do konca XX. stoljeća u starijim naseljima u jugozapadnome Popovu i u većemu dijelu Zažablja, s tim da je u Vidonjama označivao posebnu vrstu zemljanoga groba prekrivenoga kamenjem.

3.3.4.2. Jednorječni toponimi antroponimskoga postanja

3.3.4.2.1. Toponimi antroponimskoga postanja s toponimijskim sufiksima: *Boròvac*⁵⁰ (Z), *Dračevac*⁵¹ (D), *Gnjêčina* (T), *Kêčuša* (B), *Ljünjevac* (C), *Mustàpuša* (D), *Pêrovica* (C), *Radòvača* (C), *Ragùževina* (T), *Vukoréprovina* (B), *Zàradače*⁵² (T), *Žàrkuša* (D).

Sufiksi kojima su tvoreni toponimi iz ove skupine označuju pripadnost (-*ača*, -*ina*, -*ovac/-evac*, -*ovica*, -*ovina*, -*uša*).

3.3.4.2.2. Antroponimi u funkciji toponima: *Bàtine* (T), *Čèreci* (T), *Đèd* (Z), *Glavàši* (T), *Golòkòrdíci* (Z), *Jàraci* (T), *Mílići* (T), *Mišljen* (T), *Nìnetíci* (T), *Pòtrebice* (ZT), *Šijàkovići* (T), *Zvòne* (T).

U ovu se skupinu ubrajaju, uz iznimku oronima *Mišljen* i imena jame *Đed* (treba napomenuti kako se uz toponime koji sadržavaju apelativ ili rodbinski naziv *baba* u Popovu i Zažablju uvijek nalaze toponimi koji sadržavaju rodbinski naziv *djed*), imena zaselaka.

Većina je toponima antroponimskoga postanja uvjetovana prezimenima sadašnjih i negdašnjih stanovnika Trebinje te njihovih neposrednih susjeda. U mjesnoj su se toponimiji tako odrazila prezimena čiji su nositelji nedvojbeno nastanjivali obrađeno područje: *Bàtina* (< *batina*; Trebinja), *Bòtica* (< *bota* 'bočica, bačvica'; RSKNJ II: 79; stanovali u Glavašima na Gornjoj Trebinji te vjerojatno izumrli koncem XVII. stoljeća preselivši se u Račišće na Korčuli), *Bràc* (< *brat*; Cicrina), *Búbić* (< *bubo* < *bubica*⁵³; rod se spominje bez naznake podrijetla u Popovu u više dokumenata u XVIII. stoljeću; vjerojatno potječe sa Zagorca), *Čèrek* (< *čerek* 'čejrek, četvrtina' < tur. *çeyrek*; Trebinja), *Glàvāš* (usp. *glava*; starosjedilački rod u Glavašima na Gornjoj Trebinji), *Jàrak*⁵⁴ (< *jarak* 'oružje, bojna oprema'; Trebinja), *Krìste* (< *Kriste* < *Kristofor*; Milići i Donja Trebinja; sudeći po toponimiji nastanjivali su Kremenu Njivu ili u njoj imali posjede), *Mílić* (< *Mile* < *Miloslav*; Trebinja), *Nìnetić* (< *Nino* < *Ninoslav*; izumrli rod s Trebinje čije je prezime ušćevano samo u toponimiji), *Pèkić* (< *Peko* < *Petar*; rod je nastanjivao Zagorac), *Périć* (< *Pero* < *Petar*; po predaji su nastanjivali Zagorac i prebjegli u Dubrave nakon bitke s Osmanlijama u Turskome dolu), *Pòtrebica* (< *potreba*⁵⁵; Kre-

---

⁵⁰ Toponim se nalazi u Popovskome polju, stoga je malo vjerojatno njegovo povezivanje s apelativom *bor*.

⁵¹ Po rodu Dračevac prozvano je i selo Dračevo u Gornjemu polju.

⁵² Nositelji prezimena Zaradić danas nastanjuju Imotsku krajinu, a s obzirom na migracijske smjerove, moguće je da su nastanjivali i Popovo.

⁵³ Nadimak se *Bubica* obično nadijeva osobama sitne građe.

⁵⁴ Prezime se sklanja *Jàrak* – *Jàraka*.

⁵⁵ Dvije su predaje o postanju prezimena. Po prvoj je inačici prvi Potrebica bio omalen rastom te bi mu znanci, kad bi tovarili konje, podrugljivo dobacivali: „Podigni, potrebo!”. Po drugoj je („strmičkoj”) inačici prvoga Potrebicu odgajala baka koja se utopila u jednome od zdenaca te je

mena Njiva i Zatmorje), *Ràgūž* (< *Raguž* ‘Dubrovčanin’; Strmica), *Ràjič* (< *Rajič* < *Rajo* < *Radimir/Radoslav*; Strmica; sudeći po toponimiji nastanjivali su i Trebinju ili su ondje imali posjede), *Rěpeša* (usp. *rep*; spominju se na Brijegu, odakle su se odselili u Cerevo), *Škrbić* (< *škrba* ‘hrnja, zečja usna’; ogranak su Dobroslavića koji se s Trebinje odselio u Radetiće; Vidović 2014: 136), *Vùkorēp* (< *vući rep*; rod se s Brijega preselio u Hutovo; prezime se odrazilo u toponimiji na Brijegu i Cicirini), *Vùkša* (< *Vukša* < *Vuk*; po predaji su stradali tijekom uskočkih napada, a stanovali na predjelu Selišta na Gornjoj Trebinji; Kriste 1999: 129), *Zékić* (< *zec*⁵⁶; Zagorac) i *Žàrković* (< *Žarko*; Nikola Žarković spominje se 1701. kao negdašnji stanovnik Dužice⁵⁷). U mjesnoj su se toponimiji odrazila i sljedeća prezimena čiji su nositelji stanovali u obližnjim naseljima te su mogli imati posjede ili čak povremeno stanovati na obrađenome području: *Bàlić* (< *balija* ‘pogrdno ime za muslimana’; potječu iz Turkovića; sudeći po toponimiji imali su zemljišta na Zagorcu ili je riječ o zemljištima u vlasništvu Milića s Gornje Trebinje), *Bân* (< *ban*; rod se spominje u Veljoj Međi, a po toponimijskim su podacima nositelji toga prezimena mogli nastanjivati i Zagorac), *Bògdan* (< *Bogdan*; Bogdani su nastanjivali Velju Među, a poslije Zelenikovac te je moguće da su nekoć stanovali i na Trebinji), *Gnjêč* (usp. *gnječak* ‘dobro ugojeno dijete’; Gnječi danas nastanjuju Neretvansku krajinu, a sudeći po toponimijskim podacima, moguće je da potječu s Trebinje), *Kéčo* (< *kečo* < *kečedžija* ‘obrtnik koji pravi keče, odjevne predmete od valjane goveđe dlake’ < tur. *keçe* ‘bijela kapa od goveđe dlake’; pripadnici su roda nastanjivali Velju Među, ali su imali zemljišta ili stanovali i na Brijegu), *Kõnjūh* (usp. *konjuh*⁵⁸ ‘liječnik za konje’; nastanjivali su obližnje Dole u Dubrovačkome primorju; sudeći po toponimiji, moguće je da su nastanjivali Kremenu Njivu), *Kusùrīn* (< *kusur* ‘izvratak’ < tur. *kusur*; prezime Kusurin nosili su današnji Kljusurići s

selo zbrinulo dijete „potrebito svega”. Po predaji su Potrebice nosili prezime Bogašinović, a u Dubrovniku i Radulović (Kriste 1999: 174, 175). S obzirom na to da se Radulovići osim u matičnim Kaladžurđevićima spominju i u Orahovu Dolu (Sivrić 2003: 285), nije isključeno da su Potrebice uistinu odvajetak Radulovića starinom iz Žurovića.

⁵⁶ Po predaji je starije prezime Zekića bilo Lonac, a navodno je nastalo jer je Mara iz roda Lonac dočekala agu zeljem, na što joj je silnik prigovorio: „Nisam zec da jedem zelen” (Kriste 1999: 136).

⁵⁷ Očito je riječ o harambaši Nikoli Žarkoviću koji se spominje 1694. Njemu su Mlečani dodijelili zemljišta na Vlaškome polju (Hrabak 1985: 34). Budući da Vlaško polje pripada Trnčini, u kojoj se također spominje rod Žarak, koji je po jednoj od predaja, koju barem djelomično potvrđuju podatci iz mletačkoga katastra, nastao poput Lonaca od roda Razmilović (Sivrić 2003: 284), uputno je toponim Žarkuša na Dužici povezivati s rodom Žarak. Žarkovići u jugozapadnome dijelu Popova očito potječu od hrvatskoga roda Žarak (čiji su pripadnici u matičnim knjigama također katkad zapisani kao Žarkovići), koji se iz Čvaljine selio prema Gajicu, Trnčini i Dužici zbog roga što je selo bilo u neposrednoj blizini zavoskoga manastira, čiji su kaluđeri na različite načine nastojali raširiti pravoslavlje. Na upućivanju na ove podatke zahvaljujem Vladi Žarku.

⁵⁸ Apelativ je potvrđen na dubrovačkome području (Sk II: 143). Antroponim je Konjuh u toponimiji Dubrovačkoga primorja potvrđen od polovice XIII. stoljeća (Krešić 2017: 30),

Vidonja, koji su stanovali i na Čukovoj Gredi u Gradcu te vjerojatno potječu s Trebinje), *Lûnjević* (< *lunj* ‘vrsta ptice grabežljivice’; rod se spominje u Podgori i pod prezimenom Marinović; moguće je da Lunjevići potječu iz Cicrine), *Màrić* (< *Marija*; rod se spominje u Grabovu Dolu, a u Kremennoj Njivi je vjerojatno imao posjede), *Mrâv* (< *mrav*; Hasan Mrav spominje se 1694. u Dvrnsnici, a sudeći po toponimiji možda su stanovali na Dužici; Sivrić 2003: 40), *Mřše* (< *mřše* ‘mršava osoba’; riječ je o ogranku Andrijaševića iz Čepikuća podrijetlom iz Rupnoga Dola; imanja su imali i na Dužici), *Mùstapić* (usp. *Mustapaša* < *Mustapa* ‘Mustafa’; rod nastanjuje Hutovo; sudeći po toponimiji Mustapići su stanovali ili imali zemljišta na Dužici), *Răčić*⁵⁹ (< *Rako* < *Radomir/Radoslav*; rod se spominje u Hutovu još u XVII. stoljeću, a moguće je da potječe s Trebinje), *Rădoš* (< *Radoš* < *Rado* < *Radomir/Radoslav*; rod danas nastanjuje Žegulju kod Stoca; možda je podrijetlom iz Kremene Njive) i *Sřšēn* (< *sřšen* ‘stršljen’; danas veoma rasprostranjen rod u Neretvanskoj krajini i na Mljetu koji, sudeći po toponimijskim podatcima, potječe iz Zatmorja). Na Zagorcu je u toponimiji okamenjen antroponim *Bilić* (< *bil* ‘bijel, sjedokos, plavokos’), između Zatmorja i Kremene Njive *Plávić* (< *plav*), a na Trebinji *Làvrnja*⁶⁰ (< *lavrnja* ‘labrnja, njuška, usta, gubica’ < tal. *labbro* ‘usta’). Najvjerojatnije je riječ o odrazima prezimenima čiji su se nositelji iselili s trebinjskoga područja. U mjesnoj je toponimiji ušćuvan i spomen na rodove *Drăčevac*, po kojemu je vjerojatno nazvano popovsko selo Dračevo, *Müsić* (< *Musa* ‘Moj-sije’; vojvoda don Ivan Musić boravio je na Trebinji) te vjerojatno na vlasteoski rod *Mišljenović* (< *Mišljen*) iz Stoca i muslimanski *Mustajbegović* (usp. *Musta-beg*⁶¹).

Razmjerno je velik udio toponima motiviranih osobnim imenima. U mjesnoj su se toponimiji odrazila sljedeća kršćanska imena: *Baldo* (< *Baltazar*), *Đero* (< *Đerasim* ‘Gerasim’), *Đuro* (< *Đurađ*), *Ilija*, *Ivan*, *Janko* (usp. *Ivan*), *Juraj* i *Marko* te vjerojatno *Žako* (usp. *Jakov* i ojkonom *Žakovo* u Lugu). Također su zabilježeni i odrazi narodnih imena: *Bjelas* (< *Bjele* < *Bjeloslav*), *Bogo* (< *Bogomir/Bogoslav*), *Bogun* (< *Bogo* < *Bogomir/Bogoslav*), *Brano* (< *Branimir/Branislav*), *Bule*⁶² (< *Budimir/Budislav*), *Ćetko* (usp. *Cvjetko*), *Dabeta* (< *Dabo* < *Dabiživ*), *Radan* (< *Rado* < *Radomir/Radoslav/Radovan*), *Rado* (< *Radomir/Radoslav/Radovan*), *Stojan* (< *Stojo* < *Stojislav*) i *Vuk*. Zabilježeno je i strano ime vjerojatno vlaščkoga postanja *Buno* (usp. rum. *Bun*) usporedivo s hrvatskim *Dobroslav*, a u osobnome imenu *Jokul* (< *Joko* < *Josip*) ušćuvan je vlaški nastavak *-ul*. Na Dužici se u to-

⁵⁹ Valja napomenuti kako se 1321. u Popovu spominje Bogdan Radinčić iz sela Rakova u Popovu (Dinić 1967: 72). Možda se naselje Rakovo nalazilo na predjelu Rač-vrh na kojemu se spominje napušteno naselje.

⁶⁰ Možda je riječ o dalekim predcima Lavrića iz Bekije i ljubuškoga kraja. Apelativ *lavra* u Blatu na Korčuli označuje opaku i lajavu ženu (Milat Panža 2015: 225).

⁶¹ Možda je riječ i o Mustaj-vojvodi koji je s Dubrovčanima pregovarao 1584. zbog uskočkih napada (Hrabak 1983: 108).

⁶² U zapadnoj Hercegovini razmjerno je često prezime Bule.

ponimiji odrazio antroponim *Vlais*, koji bi mogao biti inačicom narodnoga imena *Vladimir/Vladislav* ili pokraćenim likom u Popovu dosad nepotvrđena prezimena *Vlaisavljević*.

U mjesnoj su se toponimiji odrazili sljedeći nadimci: *Bíso*⁶³ (najvjerojatniji nadimak dijela roda Škurla; Kriste 1999: 108), *Brzámac* (usp. *brzamac* ‘brza, hitra osoba’), *Čèprlo* (usp. *čeprljati* ‘čeprkati’), *Dédo* (< *dedo* ‘starac’ < tur. *dede*), *Kúso* (usp. *kusat* ‘malen’), *Pìpūn*⁶⁴ (< *pipun* ‘dinja’) i *Tàbāk* (< *tabak* ‘kožar’ < tur. *tabak*; riječ je o obiteljskome nadimku dijela Jaraka). Antroponim *Džódžo* (vjerojatno je riječ o kakvu hipokoristiku) mogao bi se odnositi na starosjedilački rod u Dedićima kod Trebinja.

3.3.5. Toponimi etničkoga, ktetičkoga ili etnonimskoga postanja: *Brijêškē lōkve* (B), *Čìcrinskē rāvni* (ZT), *Cìganskā lazètina* (ZT), *Dòljāni* (< *doljani* ‘ljudi koji žive u dolu’; Z), *Gřčkā* čātrnja (C), *Mòngōlskō grōblje* (C), *Tātarica* (ZT), *Trmačkā tráva* (Z), *Tùrčinov tōr* (ZT), *Tùrskī dō*⁶⁵ (Z).

Pridjev *grčki* odnosi se u Popovu na starinu objekta i na graditeljsko umijeće zidara ili klesara koji ga je izgradio ili na njegovu starost, a ne na vjersku pripadnost (tumačenje prema pridjevu *grčki* ‘pravoslavni’ nahodimo samo među pravoslavicima u Popovu i možemo ga smatrati naknadnom pučkom etimologijom). Zanimljivi su toponimi *Mongolsko groblje* u Strmici i *Tatarica* u Zatmorju koji sadržavaju ktetik *mongolski* i etnik *Tatar*⁶⁶ te ih Trebinjani (stanovnici Trebinje) povezuju s predajom o nastanku naselja Trebinja i zbijegu Trebinjaca (stanovnika Trebinja) na Trebinju pred mongolsko-tatarskom najezdom. U toponimiji su još ušćuvani etnonimi *Ciganin* i *Turčin* te mjesni ktetici *briješki* (prema Brijegu), *cicrinski* (prema Cicrina) i *trmački* (prema Trnčina).

3.3.6. Toponimi nejasna postanja ili motivacije: *Křkarac*⁶⁷ (T), *Lùkōrijēčč*⁶⁸ (C), *Mòtinjē nījve*⁶⁹ (T), *Pjēnī dōlac*⁷⁰ (ZT), *Pòžār*⁷¹ (C), *Vāljāne plōče* (T).

⁶³ Islamizirani nositelji prezimena Bise/Biso spominju se u narodnoj predaji u Trnčini, a nositelji su istoga prezimena katoličke vjeroispovijesti nastanjivali Turkoviće (Vidović 2015: 148). Možda je riječ o prezimenu koje se može dovesti u vezu s osobnim imenima *Biser* i *Biserka*.

⁶⁴ S obzirom na to da se prezime Pipunić spominje u Imotskoj krajini, možda je toponim *Pipunova gomila* prežitak negdašnjih migracijskih valova.

⁶⁵ Riječ je o konjskome putu na kojemu su Perići dočekali i pobili Turke (Kriste 1999: 136).

⁶⁶ Treba napomenuti da su Tataři tijekom osmanlijske vladavine raznosili poštu iz Carigrada po čitavome carstvu (Škaljić 1966: 602–603), što se također može povezati s nastankom toponima.

⁶⁷ U Dobranjama i Hutovu (Vidović 2014: 258, 283) dva brda nose ime *Krkarac*. Možda bismo im motivaciju trebali tražiti u liku *Krkar*, starijemu hrvatskom (Skok drži neretvanskom) imenu otoka Korčule (usp. Holzer 2007: 108–109).

⁶⁸ U Popovskome polju Lukoriječi se nalaze uz Trebišnjicu.

⁶⁹ ARJ (VII: 26) bilježi apelativ *motina* ‘motka’.

⁷⁰ Moguće je da je riječ o toponimu srodnu otkonimu Pijana Brda u okolici Stoca.

⁷¹ Treba napomenuti da sam dodatnim ispitivanjem utvrdio kako se toponimi *Požar*, pa čak i

4. Zaključak

U ovome se radu obrađuje oko 450 toponima na području sela Trebinja, središnjega naselja jugozapadnoga dijela Popova. Ojkonim je najvjerojatnije antroponimskoga postanja (izvodi se od antroponimske osnove **Trëb-*) te su 1283. zapisana dva imenska lika *Trebigna* i *Tribigna* u dokumentu pisanom latinским jezikom. Stotinjak je godina poslije (1372.) potvrđen lik *Trebimlja*, a likovi su *Trebinja* i *Trebimlja* usporedno potvrđeni gotovo 650 godina. U službenoj su uporabi u posljednjih dvjestotinjak godina oba lika. Prvi prevladava u dokumentima Katoličke Crkve, a drugi se rabi tijekom službenih popisa stanovništva. Na prijelazu je iz XVIII. stoljeća u XIX. stoljeće razmjerno često zapisan treći lik – *Trebimnja*, koji se pojavljuje i u popisima izbjeglica tijekom Hercegovačkoga ustanka 1875. – 1878., a rabi se i danas u nekim dijelovima župe. U samome je naselju Trebinja tijekom posljednjih desetljeća u uporabi isključivo lik *Trebinja* (akuzativ *nâ Trebinju*), etnici *Trëbinjanin* i *Trëbinjka* te kтетик *trebinjski*. Od 2010. u službenoj je uporabi u dokumentima Općine Ravno isključivo lik *Trebinja*. Na području se sela po mišljenju dijela povjesničara nalazio rimski municipij *Diluntum*, a po predaji je osnovano tijekom mongolsko-tatarske najezde 1241. – 1242. (odrazom su te predaje toponimi *Monogolsko groblje* i *Tatarica*). Na području je župe čak 20 naselja koja su napuštena tijekom srednjega vijeka ili ranoga novovjekovlja.

Mjesna je toponimija razmjerno raznolika. U njoj su ušćuvani *apelativi* koji su odrazom romanskoga supstratnog (npr. *Stoni*) sloja, ali i prežitci adstratnoga utjecaja mletačkoga (npr. *Fortica*) i vlaščkoga (npr. *Jokulova kuća* ili *Razbojište*) sloja. Turski se adstratni sloj odrazio u skupini toponima uvjetovanih zemljopisnim nazivima (*Čairi*), u toponimijskim metaforama (npr. *Bakrač* i *Perčin*) te toponimima čijom su sastavnicom hidronimijski (*Bunar*) i gospodarski nazivi (*Đumrukana*). Među toponimima koji pripadaju temeljnom slavenskom (hrvatskom sloju) izdvajam šćakavski toponim *Lanišće*. U toponimiji su se odrazile mnoge mjesne predaje (usp. toponim *Vercek* koji čuva spomen na hercega Stjepana Vukčića Kosaču te toponime *Golokordići*, *Tabakov kamen* i *Turski do* koji su odrazi predaja o samim Trebinjanima) i pretkršćanska vjerovanja (usp. toponime *Tmor*, *Treskavac* i *Treštići*).

Gorjelište u Zažablju i Popovu katkad odnose na predjele unutar kojih se nalazi vrelo ili zbiralište vode upravo kako je i na sjevernodalmatinskim otocima. Na upozorenju na tu činjenicu zahvaljujem kolegama Anti Juriću i Nikoli Vuletiću. Pripada li cicrinski toponim toj skupini, nisam posve siguran, ali je to s obzirom na naglasak moguće jer se uništavanje čega vatrom naglašava *pôžâr* (toponim je *Pôžâr*).

Literatura

- ALIČIĆ, AHMED S. 1985. *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovine*. Sarajevo: Orijentalni institut u Sarajevu.
- ANDELIĆ, PAVAO. 1999. Srednjovjekovna humska župa Popovo. *Srednjovjekovne humske župe*. Ur. Dodig, Radoslav. Mostar: Ziral, 27–45.
- ARj = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I – XXIII. 1881. – 1970. Zagreb: JAZU.
- BOJANOVSKI, IVO. 1969. Mogorjelo – rimski Tures. *Glasnik Zemljaskoga muzeja BiH*, 24/25, Sarajevo, 137–163.
- BROZOVIĆ RONČEVIĆ, DUNJA. 1987. Tragovi poganskih, kršćanskih i islamskih kultura u toponimiji. *Zbornik šeste jugoslovenske onomastičke konferencije*. Ur. Ivić, Pavle. Beograd: Odeljenje jezika i književnosti SANU, 117–124.
- BROZOVIĆ RONČEVIĆ, DUNJA. 1997. Hidronimi s motivom vrelišta na povijesnome hrvatskom području. *Folia onomastica Croatica*, 6, Zagreb, 6–40.
- BROZOVIĆ RONČEVIĆ, DUNJA. 1999. Nazivi za blatišta i njihovi toponimijski odrazi u hrvatskome jeziku. *Folia onomastica Croatica*, 8, Zagreb, 1–44.
- DINIĆ, MIHAJLO. 1967. *Humsko-trebinjska vlastela*. Beograd: SANU.
- FILIPOVIĆ, MILENKO S.; MIĆEVIĆ, LJUBO. 1959. *Popovo u Hercegovini*. Sarajevo: Naučno društvo NR Bosne i Hercegovine.
- FRANČIĆ, ANĐELA; MIHALJEVIĆ, MILICA. 1997. – 1998. Antonimija u hrvatskoj ojkonimiji. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 23–24, Zagreb, 77–102.
- HAFIZOVIĆ, FAZILETA. 2016. *Popis sela i zemlje sandžaka Krka, Klis i Hercegovina, oslobođenih od Mletačke Republike 1701. godine*. Zagreb – Sarajevo: SKD „Prosvjeta” – Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Centar za komparativnohistorijske i interkulturalne studije – Orijentalni institut u Sarajevu.
- HOLZER, GEORG. 2007. *Historische Grammatik des Kroatischen: Einleitung und Lautgeschichte der Standardsprache*. Schriften über Sprachen und Texte, 9. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- HRABAK, BOGUMIL. 1983. Napadi senjskih uskoka na Zažablje, Popovo i Trebinje. *Tribunia*, 7, Trebinje, 101–129.
- HRABAK, BOGUMIL. 1985. Zemljišne parcele feudalaca i muslimanskih seljaka u Popovu, Zažablju i Trebinju početkom Morejskog rata. *Tribunia*, 9, Trebinje, 31–46.
- JACOV, MARKO. 1983. *Spisi tajnog vatikanskog arhiva XVI – XVIII veka*. Beograd: SANU.
- JEIĆ BAGUZEJ, JADRAN; VIDOVIĆ, DOMAGOJ. 2017. Žuljanska prezimena i toponimija. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 43/2, Zagreb, 359–380.

- JIREČEK, KONSTANTIN. 1892. *Spomenici srpski*, 11. Beograd: Srpska kraljevska akademija.
- JURIĆ, ANTE. 2010. Leksik murterske toponimije. *Toponimija otoka Murtera*. Ur. Skračić, Vladimir. Zadar: Sveučilište u Zadru – Centar za jadranska onomastička istraživanja, 321–334.
- KRALJEVIĆ, ANTE. 2013. *Ričnik zapadnohercegovačkoga govora*. Široki Brijeg – Zagreb: Ogranak Matice hrvatske u Širokome Brijegu – Dan d. o. o.
- KREŠIĆ, MILENKO. 2006. Katolici Trebinjsko-mrkanske biskupije prema popisu nadbiskupa Marka Andrijaševića 1733. godine. *Rasprave Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 48, Zadar, 439–452.
- KREŠIĆ, MILENKO. 2017. *Vrijeme lomova: katolici jugoistočne Hercegovine od 10. do početka 17. stoljeća*. Sarajevo – Zagreb: Katolički bogoslovni fakultet – Glas Koncila.
- KRISTE, ĐURO. 1999. *Župa Trebinja (Trebimlja)*. Dubrovnik: Župa svetoga Petra (Dubrave Hrid).
- KRISTE, ĐURO. 1999. *Morašnica. Slike jednog vremena*. Dubrovnik: PGM Ragusa.
- LUČIĆ, JOSIP. 1984. *Spisi dubrovačke kancelarije, Zapisi notara Tomazina de Saveri 1282. – 1284*. Zagreb: JAZU.
- MILAT PANŽA, PETAR. 2015. *Rječnik govora Blata na Korčuli*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- MILIĆEVIĆ-CAPEK, IVANKA; VUKOREP, STANISLAV. 2013. *Izješće o realizaciji projekta*. Rukopis. Ravno: Općina Ravno.
- MKŽL = *Matice krštenih župe Lisac 1653. – 1704.* (izvadci don Ivica Puljića).
- MVŽG = *Matice vjenčanih župe Gradac 1720. – 1830.*
- PANDŽIĆ, BAZILJE. 1959. *De dioecesi Tribuniensi et Mercanensi*. Rim: Pontificium athenaeum Antonianum.
- PATSCH, CARL. 2005. – 2006. Prilozi za etnologiju istočne Europe – nekadašnja gustoća naselja ilirskoga krša. *Status*, 8, Mostar, 156–180.
- PUJIĆ, SAVO. 2000. Kraška hidronimija jugoistočne Hercegovine. *Južnoslovenski filolog*, 56, Beograd, 875–889.
- PUJIĆ, SAVO. 2003. Iz trebinjske toponimije: porijeklo toponima. *Tribunia*, 10, Trebinje, 131–186.
- PULJIĆ, IVICA. 1994. Kroz našu prošlost. *Hutovo*. Prir. Puljić, Ivica. Mostar: Crkva na kamenu, 117–284.
- PULJIĆ, IVICA. 1997. Stariji katolički sakralni objekti na području Popova. *Ravno, Popovo: četiri slike iz povijesti kraja. Humski zbornik*, 5. Ur. Lučić, Ivo. Ravno – Zagreb: Ljetopis Popova – Općinsko vijeće Ravno – Moderna vremena, 141–162.

- PULJIĆ, IVICA. 2004. *Hrvati katolici donje Hercegovine i Istočna kriza – Hercegovački ustanak 1875. – 1878. Humski zbornik*, 7. Neum – Dubrovnik: Državni arhiv – Zaklada „Ruđer Bošković” Donja Hercegovina.
- PULJIĆ, IVICA. 2008. *Popisi izbjeglica iz Donje Hercegovine u Dubrovačko primorje 1875. – 1878. godine. Humski zbornik*, 11. Neum: Muzej i galerija Neum.
- PULJIĆ, IVICA; ŠKEGRO, ANTE. 2006. Sarsenterska biskupija. *Povijesni prilozi*, 30, Zagreb, 7–50.
- PULJIĆ, IVICA; VUKOREP, STANISLAV. 1994. Naša prezimena: korijeni i razvoj. *Hutovo. Prir.* Puljić, Ivica. Mostar: Crkva na kamenu, 285–357.
- PULJIĆ, IVICA; VUKOREP, STANISLAV; BENDER, ĐURO. 2001. *Stradanja Hrvata tijekom Drugog svjetskog rata i poraća u istočnoj Hercegovini. Humski zbornik*, 5. Zagreb: Zajednica Hrvata istočne Hercegovine – Općina Čapljina – Općina Neum – Općina Stolac – Općina Ravno.
- RSKNJ = *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika*, I – XIX. 1959. – 2014. Beograd: Institut za srpskohrvatski jezik.
- SIVRIĆ, MARIJAN. 2003. *Migracije iz Hercegovine na dubrovačko područje (1667. – 1808.). Humski zbornik*, 6. Dubrovnik – Mostar: Biskupski ordinarijat Mostar – Državni arhiv u Dubrovniku.
- SK = SKOK, PETAR. 1971. – 1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, I – IV. Zagreb: JAZU.
- SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. 1970. – 1991. Ljubljana: SAZU – Znanstvenoraziskovalni center SAZU – Inštitut za slovenski jezik.
- ŠIMUNOVIĆ, PETAR. 1976. Toponimija Istarskog razvoda. *Onomastica Jugoslavica*, 6, Zagreb, 3–34.
- ŠIMUNOVIĆ, PETAR. 2004. *Bračka toponimija*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- ŠIMUNOVIĆ, PETAR. 2005. *Toponimija istočnojadranskoga prostora*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- ŠKALJIĆ, ABDULAH. 1966. *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Sarajevo: Svjetlost.
- VAJS, NADA. 2003. *Hrvatska povijesna fitonimija*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- VEGO, MARKO. 1957. *Naselja bosanske srednjovjekovne države*. Sarajevo: Svjetlost.
- VIDOVIĆ, DOMAGOJ. 2010. Pregled toponimije jugozapadnoga dijela Popova. *Folia onomastica Croatica*, 19, Zagreb, 283–340.
- VIDOVIĆ, DOMAGOJ. 2012. Pogled u toponimiju Makarskoga primorja. *Folia onomastica Croatica*, 21, Zagreb, 207–232.
- VIDOVIĆ, DOMAGOJ. 2013. Toponimija sela Trnčine u Popovu. *Folia onomastica Croatica*, 22, Zagreb, 215–252.

- VIDOVIĆ, DOMAGOJ. 2014. *Zažapska onomastika*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- VIDOVIĆ, DOMAGOJ. 2015. Pogled u toponimiju sela Hrasno u istočnoj Hercegovini. *Folia onomastica Croatica*, 24, Zagreb, 93–123.
- VIDOVIĆ, DOMAGOJ. 2017. Vidonjska prezimena. *Proslava 400. obljetnice crkve svetoga Ivana Krstitelja u Vidonjama 1616. – 2016*. Prir. Vidović, Mile. Metković: Ogranak Matice hrvatske Metković – Župni ured Vidonje, 30–65.
- VUKOREP, STANISLAV. 1994. Naša sela – prošlost i sadašnjost. *Hutovo*. Prir. Puljić, Ivica. Mostar: Crkva na kamenu, 41–116.
- VUKOREP, STANISLAV. 2009. Prilog proučavanju sudbine vođa Hercegovačkog ustanka iz narodne predaje. *Uloga Hrvata u Hercegovačkome ustanku 1875. – 1878*. Ur. Musa, Dušan. Ljubuški: Udruga „Vojvoda don Ivan Musić”, 349–374.
- VUKOREP, STANISLAV. 2011. Kraljica Katarina na putu za Ston kroz Donju Hercegovinu i Neretvansku krajinu. *Hrvatski neretvanski zbornik*, 3. Ur. Šešelj, Stjepan. Zagreb: Društvo Neretvana i prijatelja Neretve u Zagrebu, 84–88.

The Toponymy of the Village of Trebinja in Popovo

Summary

In this paper 450 toponyms from the area surrounding the village of Trebinja, the central settlement of the southwestern part of Popovo, are analyzed. The name *Trebinja* is derived from the anthroponymic stem **Trěb-* and has been in use since 1283. The forms *Trebinja* and *Trebimlja* are both found in today's official use (the latter being confirmed in 1372). The toponymy of this place is diverse and reflects numerous local traditions, from the ones referring to the time the village was founded (*Mongolsko groblje* and *Tatarica*) and the time of Mediaeval rulers (*Vercek* < *herceg*), up to the ones reflecting battles of local inhabitants against Uskoks (outlaws originally fugitive from Turkish rule) and Turks (*Golokordići*, *Tabakov kamen*, and *Turski do*).

Ključne riječi: toponimija, Trebinja, službeno ime

Keywords: toponymy, Trebinja, official name

Prilog 1.

Kazalo toponima

B

Bāba (Z; 3.3.1.2.3.)
Bābina dōlina (Z; 3.3.1.2.3.)
Bāčenīk (C; 3.3.3.3.2.)
Bājine rūpe (ZT; 3.3.4.1.1.)
Bàkrāč (T; 3.3.1.1.2.)
Bālīn dō (Z; 3.3.4.1.1.)
Báldin klānac (T; 3.3.4.1.1.)
Bánova rūpa (Z; 3.3.4.1.1.)
Bānjičkā gōmila (B; 3.3.1.1.1.)
Bānjičkī dō (B; 3.3.1.1.1.)
Bāra (D, Z; 3.3.3.1.1.)
Bāre (T; 3.3.1.1.1.)
Bāšin klānac (T; 3.3.4.1.1.)
Bātine (T; 3.1.; 3.3.4.2.2.)
Bèzdan (D; 3.3.1.2.2.)
Bijēlē njīve (C; 3.3.1.2.3.)
Bijēlī brijēg (T; 3.3.1.2.3.)
Bīlīca bāra (Z; 3.3.4.1.1.)
Biljave (T; 3.3.1.2.3.)
Bīsina kučèrica (T; 3.3.4.1.2.)
Bjèlasov dō (T; 3.3.4.1.1.)
Bjèlave (C; 3.3.1.2.3.)
Blàto (Z; 3.3.1.1.1.)
Blizānskō br̃do (C; 3.3.1.2.2.)
Blīzna (C, ZT; 3.3.1.2.2.)
Bògatić-njīve (T; 3.3.1.2.3.)
Bogdánova dōlina (T; 3.3.4.1.1.)
Bógina dōlina (ZT; 3.3.4.1.1.)
Bögunov dō (D, T; 3.3.4.1.1.)
Bòkulja (T; 3.3.1.1.2.)
Bòkulja mālā (D; 3.3.1.3.)

Bòkulja vèlikā (D; 3.3.1.3.)
Boròvac (Z; 3.3.4.2.1.)
Bòtičina čātrnja (T; 3.3.4.1.2.)
Brānove dōline (ZT; 3.3.4.1.1.)
Brègovi (T; 3.3.1.1.1.)
Břgljēs (Z; 3.3.1.5.)
Břgljezina (ZT; 3.3.1.5.)
Brijēg (3.1.)
Brijēg (D; 3.3.1.1.1.)
Brijēškē lōkve (B; 3.3.5.)
Brzāmačkō br̃do (T; 3.3.4.1.1.)
Búbina dōlina (Z; 3.3.4.1.1.)
Bùlina ògrada (T; 3.3.4.1.2.)
Bùline kùće (T; 3.3.4.1.2.)
Būnov dō (ZT; 3.3.4.1.1.)
Bùnār (T; 3.3.3.1.1.)
Bunàrina (T; 3.3.3.1.1.)

C

Cārina (D; 3.3.3.4.1.)
Cēr (Z; 3.3.1.4.)
Cèrovac (B; 3.3.1.4.)
Cèrovica (ZT; 3.3.1.4.)
Cīcrina (3.1.)
Cīcrinskē rāvni (ZT; 3.3.5.)
Cigānskā lazètina (ZT; 3.3.5.)
Crèpalo (D; 3.3.1.2.3.)
Cr̃venā dōlina (T; 3.3.1.2.3.)
Cr̃venā zèmlja (T; 3.3.1.2.3.)
Cr̃venī brijēg (B; 3.3.1.2.3.)
Cr̃venō pōlje (B, T; 3.3.1.2.3.)
Crvénštine (T; 3.3.1.2.3.)

Č

Čäiri (Z; 3.3.1.1.1.)
Čäkalj mälī (T; 3.3.1.3.)
Čäkalj vëlikī (T; 3.3.1.3.)
Čätrnja (D; 3.3.3.1.1.)
Čätrnja u Žlijëbu (B; 3.3.1.3.)
Čëprlov dô (D; 3.3.4.1.1.)
Čëreci (T; 3.3.4.2.2.)
Čërekova ùlica (T; 3.3.4.1.2.)
Čërinac/Čërjenac (B; 3.3.1.2.3.)

Ć

Ćëtkov dô (D; 3.3.4.1.1.)
Ćëtkove kâmenice (T; 3.3.4.1.2.)
Ćùprijā (Z; 3.3.3.1.1.)

D

Dâbetin dô (D, T; 3.3.4.1.1.)
Dëbelā gréda (Z; 3.3.1.2.2.)
Dédina dôlina (T; 3.3.4.1.1.)
Dijéla (Z; 3.3.3.3.1.)
Dïkonjina rûpa (T; 3.3.1.5.)
Dô (D; 3.3.1.1.1.)
Dôlac (D; 3.3.1.1.1.)
Dôlina (Z; 3.3.1.1.1.)
Dôlovi (D; 3.1., 3.3.1.1.1.)
Dôlovi u Húmcu (Z; 3.3.1.3.)
Dôljāni (Z; 3.3.5.)
Dônjā čätrnja (B; 3.3.1.3.)
Dônjā ôgrada (Z; 3.3.1.3.)
Dônjā Trebinja (T; 3.2, 3.3.1.3.)
Drăčëvac (D; 3.3.4.2.1.)
Drënova rûpa (Z; 3.3.1.4.)
Drënovica (T; 3.3.1.4.)
Drënovina (Z; 3.3.1.4.)
Drëново ôsôje (D; 3.3.1.4.)
Dûba (C, ZT; 3.3.1.4.)

Dûbenica (D; 3.3.1.4.)
Dûbokā dôlina (T, ZT; 3.3.1.2.2.)
Dûbokē dôline (B; 3.3.1.2.2.)
Dûžica (3.1.)

DŽ

Džódžina jâma (T; 3.3.4.1.1.)

Đ

Đâkov vřt (Z; 3.3.4.1.2.)
Đëd (Z; 3.3.4.2.2.)
Đërin dô (T; 3.3.4.1.1.)
Đëvojačkē gòmila (D; 3.3.3.4.2.)
Đumrukâna (C, T; 3.3.3.4.1.)

F

Förtica (T; 3.3.3.1.2.)

G

Glavâši (T; 3.1., 3.3.4.2.2.)
Gnjëčina (T; 3.3.4.2.1.)
Gôlobrijëg (D; 3.3.1.2.3.)
Golôkôrdiçi (Z; 3.3.4.2.2.)
Grâdac (B, C; 3.3.3.1.2.)
Grâđ (T; 3.3.3.3.1.)
Grânica (T; 3.3.3.3.1.)
Grđan (Z; 3.3.1.2.2.)
Grľjak (Z; 3.3.1.1.2.)
Grôblje nâ Bari (T; 3.3.3.5.2.)
Golûbînka (C, D; 3.3.1.5.)
Gômila kòd grôblja (D; 3.3.3.5.4.)
Gônrijā čätrnja (B, C; 3.3.1.3.)
Gônrijā Trebinja (T; 3.1., 3.3.1.3.)
Gřčkā čätrnja (C; 3.3.5.)
Grûde (C, T; 3.3.1.2.3.)
Gûstë dôline (ZT; 3.3.1.2.3.)
Gúvno (Z; 3.3.3.1.1.)

H

Hřžışta (B; 3.3.3.3.1.)

- I**
Ĵgar (T; 3.3.3.5.3.)
Ĵlijina lāzina (T; 3.3.4.1.2.)
Ĵmela (Z; 3.3.1.4.)
Ĵvanjē bŕdo (D, T; 3.3.3.5.1.)
Izà Bāvčē (ZT; 3.3.1.3.)
- J**
Jānkova čātrnja (C; 3.3.4.1.2.)
Jānjāč-jāma (T; 3.3.3.3.2.)
Jānjilo (B; 3.3.3.3.2.)
Jāraci (T; 3.1., 3.3.4.2.2.)
Jēževac (T, Z; 3.3.1.4.)
Jōkulova kùća (T; 3.3.4.1.2.)
Jūrjev tōr (T; 3.3.4.1.2.)
- K**
Kāluža (T; 3.3.1.1.1.)
Kāmenā dōlina (T; 3.3.1.2.3.)
Kāpjela (D; 3.3.3.5.2.)
Kēčuša (B; 3.3.4.2.1.)
Kičīn (D; 3.3.1.4.)
Klāčina (C, T, Z, ZT; 3.3.3.3.3.)
Klānac (T; 3.3.1.1.1.)
Klānčine (B; 3.3.1.1.1.)
Kljēmi (ZT; 3.3.1.4.)
Kljēnovi (Z; 3.3.1.4.)
Kod gúvna (ZT; 3.3.3.1.1.)
Kòd kamenicē (ZT; 3.3.3.1.1.)
Kod trnóvā (ZT; 3.3.1.4.)
Konāli (T; 3.3.1.1.1.)
Kōnopī dō (T; 3.3.1.4.)
Kōnjev brijēg (ZT; 3.3.4.1.1.)
Kōrita (ZT; 3.3.1.1.1.)
Korūntīna (C; 3.3.3.1.2.)
Košćūrine (Z; 3.3.3.3.2.)
Kotlārica (C; 3.3.1.1.2.)
- Kŕčevine* (T, ZT; 3.3.3.3.1.)
Kremēnā Njīva (3.1.)
Krīstina lazētina (ZT; 3.3.4.1.2.)
Krīvā trijēnsla (T; 3.3.1.4.)
Kŕkarac (T; 3.3.6.)
Kŕš (T; 3.3.1.2.3.)
Kŕšak (C; 3.3.1.2.3.)
Kŕšetin dō (T; 3.3.4.1.1.)
Kŕtina (C; 3.3.1.2.3.)
Kruščētina (T; 3.3.1.4.)
Kŕzmānā njīvā (ZT; 3.3.3.4.2.)
Kučētine (D; 3.3.3.2.)
Kùćišta (B, T; 3.3.3.2.)
Kūnjā grādina (C; 3.3.1.5.)
Kūnjē kùće (D; 3.3.1.5.)
Kùpinova rūpa (T; 3.3.1.4.)
Kùsačine njīve (B; 3.3.4.1.2.)
Kusúreva dōlina (T; 3.3.4.1.1.)
- L**
Lānīšće/Lānīšte (D; 3.3.3.3.1.)
Lāvŕnjā ògrada (T; 3.3.4.1.2.)
Lazētina (T, Z; 3.3.3.3.1.)
Lēdenī dō (T; 3.3.1.2.3.)
Lēdina (T; 3.3.1.1.1.)
Lijépoljnā dōlina (T; 3.3.1.2.3.)
Līsac (usp. *lisac/lišac* ‘vrsta trave’;
T; 3.3.1.4.)
Līsac mālī (T; 3.3.1.3.)
Līsac vèlikī (T; 3.3.1.3.)
Lōkva (D; 3.3.1.1.1.)
Lōkve (B; 3.3.1.1.1.)
Lokvètine (C; 3.3.1.3.)
Lòkvine (C; 3.1., 3.3.1.1.1.)
Lùkorijēči (C; 3.3.6.)
Lùkovīšte (T; 3.3.3.3.1.)

LJ

Ljljanica (T; 3.3.1.4.)
Ljünjovac (C; 3.3.4.2.1.)

M

Màjdan (D; 3.3.3.3.3.)
Màkovište (ZT; 3.3.3.3.1.)
Mâlā čàtrnja (C; 3.3.1.3.)
Mâlā gràdina (T, ZT; 3.3.1.3.)
Mâlā njĳva (B; 3.3.1.3.)
Mâlā vòda (Z; 3.3.1.3.)
Mâlī Lìsac (Z; 3.3.1.3.)
Mâlī tóranj (Z; 3.3.1.3.)
Màrića dòlina (ZT; 3.3.4.1.1.)
Màrkov tĕg (Z; 3.3.4.1.2.)
Màrkov drijĕn (T; 3.3.4.1.3.)
Màrkove lazĕtine (ZT; 3.3.4.1.2.)
Mèđedica (C; 3.3.1.5.)
Mèđedova dòlina (D; 3.3.1.5.)
Mèđina (T; 3.3.3.3.1.)
Mèđine (T; 3.3.3.3.1.)
Među glàvice (B; 3.3.1.3.)
Mĕkā rŭpa (Z; 3.3.1.2.2.)
Metĕriza (T; 3.3.3.1.2.)
Mílići (T; 3.1., 3.3.4.2.2.)
Mišljen (T; 3.3.4.2.2.)
Mòče (D; 3.3.1.1.1.)
Mòčōna (C; 3.3.1.1.1.)
Mòkrī dō (T, ZT; 3.3.1.2.3.)
Mòngòlskō gròblje (C; 3.3.5.)
Mòtinjĕ njĳve (T; 3.3.6.)
Mràvljā dòlina (T; 3.3.4.1.1.)
Mřčāj (T; 3.3.1.2.1.)
Mřčāvi dōlovi (D; 3.3.1.2.1.)
Mřkĕ plōče (Z; 3.3.1.2.3.)
Mřkova dòlina (T; 3.3.4.1.1.)

Mřšin brijĕg (D; 3.3.4.1.1.)
Mřšina pōjata (D. 3.3.4.1.2.)
Mřšino gŭvno (D; 3.3.4.1.2.)
Mŭsića-kučĕrica (T; 3.3.4.1.2.)
Mustāpuša (D; 3.3.4.2.1.)
Mŭstebegov dō (T; 3.3.4.1.1.)

N

Nà bari (C, CI; 3.3.1.1.1.)
Nà Bračĕvu gŭvnu (C; 3.3.4.1.2.)
Nà dōnjim brĕgovima (ZT; 3.3.1.3.)
Nà gōrnjim brĕgovima (ZT; 3.3.1.3.)
Nà kòsi (ZT; 3.3.1.1.1.)
Nākovanj (D; 3.3.1.1.2.)
Nà krstu (C; 3.3.3.2.)
Nà lokvi (C; 3.3.1.1.1.)
Nàplav (D; 3.3.1.2.3.)
Na slāpu (T; 3.3.1.1.1.)
Navijala (T; 3.3.1.6.)
Nĕnā dòlina (T; 3.3.1.2.1.)
Nĕpròbić (T; 3.3.1.6.)
Nĕnetići (T; 3.3.4.2.2.)
Nōvā dòlina (ZT; 3.3.3.3.1.)
Nōvā vòda (C; 3.3.1.3.)
Nŭglōvi (T; 3.3.1.2.1.)

NJ

Njĳva (B; 3.3.3.3.1.)

O

Òblĭk (T; 3.3.1.2.2.)
Obòdina (Z; 3.3.1.1.2.)
Òborište (Z; 3.3.3.3.2.)
Ōgrada u Mòrašnici (Z; 3.3.2.)
Ōgrade (D; 3.3.3.3.2.)
Ograđĕnica (T; 3.3.3.3.1.)
Ōgrađĕni dō (D; 3.3.3.3.1.)
Ōkrŭglā glàvica (D; 3.3.1.2.2.)

- Omètāljkā* (T; 3.3.1.6.)
Ôrašje (T; 3.3.1.4.)
Ôrlovići (D; 3.3.1.5.)
Oskòruše (C; 3.3.1.4.)
Osmérnica (T; 3.3.3.1.2.)
Ôsoje (B; 3.3.1.2.1.)
Ôšište (Z; 3.3.3.3.3.)
Ôšenica (T; 3.3.1.2.1.)
Otārīšte (Z; 3.3.3.5.2.)
Ôtok (D; 3.3.1.1.1.)
Ôvčār-kāmenica (D; 3.3.3.3.2.)
- P**
- Pārevac* (Z; 3.3.1.2.3.)
Pēčenā rūpa (D; 3.3.3.3.3.)
Pékin dô (Z; 3.3.4.1.1.)
Pēlijēši (C; 3.3.1.1.2.)
Pērčin (D; 3.3.1.1.2.)
Pērovica (C; 3.3.4.2.1.)
Pīpūnove gòmīle (C; 3.3.3.5.4.)
Pīštēt (T; 3.3.1.2.3.)
Pjēnī dōlac (ZT; 3.3.6.)
Pjēštātā nĵīva (T; 3.3.1.2.3.)
Plāndīšte (T; 3.3.3.3.2.)
Plānike (D, T; 3.3.1.4.)
Plāvīcevo bŕdo (ZT; 3.3.4.1.2.)
Plijēš (B; 3.3.1.1.2.)
Plitkī dô (C; 3.3.1.2.2.)
Plōčnō gúvno (D; 3.3.3.1.1.)
Pòbrežak (T; 3.3.1.3.)
Počīvala (T; 3.3.3.3.2.)
Pōčetkov dô (D; 3.3.1.3.)
Pòda (D; 3.3.3.3.1.)
Pòdbablje (Z; 3.3.1.2.3.)
Pòdbrijēs (Z; 3.3.1.4.)
Pod gòlō bŕdo (B; 3.3.1.3.)
- Pòd grādom* (C; 3.3.3.1.2.)
Podimela (Z; 3.3.1.3.)
Pòdmīlačje (T; 3.3.1.2.3.)
Podòrah (T; 3.3.1.4.)
Pòdrānč-vŕh/Rāč(ī)-vŕh (T; 3.1.,
3.3.4.1.1.)
Pòdvōr (T; 3.3.3.3.1.)
Pògrebōvnica (T; 3.3.3.5.2.)
Pòjīlište (ZT; 3.3.3.3.2.)
Pòljane (C; 3.3.1.1.1.)
Pòpov dô (T; 3.3.3.5.2.)
Pòsēlje (C; 3.3.3.2.)
Pòtrebice (ZT; 3.3.4.2.2.)
Pòvīt (T; 3.3.1.6.)
Pòžār (C; 3.3.6.)
Prēbjenī grēb (T; 3.3.3.5.2.)
Priblatak (D; 3.3.1.2.1.)
Prijēkā ljūt (T; 3.3.1.2.3.)
Prīsōje (D; 3.3.1.2.1.)
Prītorak (T; 3.3.3.3.2.)
Pròdo (C, D, ZT; 3.3.1.1.1.)
Provālīja (Z; 3.3.1.1.1.)
- R**
- Rādanov dô* (D; 3.3.4.1.1.)
Rādošev dô (ZT; 3.3.4.1.1.)
Rādova dōlina (Z; 3.3.4.1.1.)
Radòvača (C; 3.3.4.2.1.)
Rāfīna rāvnā dōlina (Z; 3.3.4.1.1.)
Ragúževina (T; 3.3.4.2.1.)
Ràiča-gròblje (C; 3.3.4.1.4.)
Ràičeva dōlina (T; 3.3.4.1.1.)
Ràičeva lazètina (ZT; 3.3.4.1.2.)
Repēševo gúvno (B; 3.3.4.1.2.)
Ráskrsnica (ZT; 3.3.2.)
Rāsović-nĵīva (T; 3.3.1.2.2.)

- Râvan* (T; 3.3.1.1.1.)
Râzbojišta (T; 3.3.3.3.1.)
Râzdôlje (T; 3.3.2.)
Rèpište (T; 3.3.3.3.1.)
Riđica (Z; 3.3.1.2.3.)
Rûpa (B, D; 3.3.1.2.3.)
Rûpe (T; 3.3.1.2.3.)
Rûpnô ždrijélo (Z; 3.3.1.1.2.)
Ružáčeve krûške (ZT; 3.3.4.1.3.)
Řžište (D; 3.3.3.3.1.)
- S**
- Sačivíšte* (Z; 3.3.3.3.1.)
Sèdlo (ZT; 3.3.1.1.2.)
Sèline (D; 3.3.2.)
Skalíni (Z; 3.3.1.1.2.)
Slânê dòline (Z; 3.3.1.2.3.)
Smrčevac (T, Z; 3.3.1.4.)
Smrèkova glàvica (D; 3.3.1.4.)
Smrijêk (Z; 3.3.1.4.)
Spàsovo grôblje (T; 3.3.3.5.2.)
Sřšen-dô (ZT; 3.3.4.1.1.)
Stàje (D; 3.3.3.1.1.)
Stârâ čâtrnja (T; 3.3.1.3.)
Stârâ lõkva (C; 3.3.1.3.)
Stârê kùce (D; 3.3.2.)
Stârê tòrine (ZT; 3.3.3.3.2.)
Stàza (D; 3.3.2.)
Stòjan-dô (T; 3.3.4.1.1.)
Stòjanovo òsoje (ZT; 3.3.4.1.1.)
Stòn (T; 3.3.1.1.1.)
Stòžine (D; 3.3.1.1.2.)
Str̃mica (3.1.)
Str̃mice (C; 3.3.1.2.3.)
Strûg (ZT; 3.3.3.3.2.)
Strûgovi (Z; 3.3.3.3.2.)
- Studénac* (C; 3.3.3.1.1.)
Stüpe (ZT; 3.3.1.1.2.)
Svétī Lóvre (B; 3.3.3.5.2.)
- Š**
- Šèlišta* (T; 3.3.2.)
Šijákovići (T; 3.1., 3.3.4.2.2.)
Škr̃bino gúvno (T; 3.3.4.1.2.)
Šûpljâ gúvnina (D; 3.3.1.2.2.)
Šûšnjatī dô (Z; 3.3.1.4.)
- T**
- Tàbakov kàmēn* (T; 3.3.3.4.2.)
Tàtarica (ZT; 3.3.5.)
Tmör (C, ZT; 3.3.3.5.3.)
Tóranj (T; 3.3.1.1.2.)
Tòrovi (Z; 3.3.3.3.2.)
Trâp (T; 3.3.3.3.1.)
Trebinja/Trebimlja/Trebimnja (3.1., 3.2.)
Trèskavac (D, T; 3.3.3.5.3.)
Trèštići (Z; 3.3.3.5.3.)
Trmačkâ tráva (Z; 3.3.5.)
Třnova rûpa (Z; 3.3.1.4.)
Třnova dòlina (D; 3.3.1.4.)
Třnovac (C; 3.3.1.4.)
Třnovī dô (D, Z; 3.3.1.4.)
Türčinov tôr (ZT; 3.3.5.)
Türskī dô (Z; 3.3.5.)
- U**
- U kr̃cu* (Z; 3.3.3.3.1.)
Ūnište (D; 3.3.1.1.1.)
Ūsijānâ dòlina (T; 3.3.1.2.3.)
Ūzdôlja (B; 3.3.1.2.1.)
Uz gòmilu (ZT; 3.3.3.5.4.)
- V**
- Vâljàne plòče* (T; 3.3.6.)

- Vèlikā čàtrnja* (C; 3.3.1.3.)
Vèlikā gràdina (T, ZT; 3.3.1.3.)
Vèlikā klàčina (T; 3.3.1.3.)
Vèlikā ôrlica (ZT; 3.3.1.5.)
Vèlikā pròdô (Z; 3.3.1.3.)
Vèlikē njïve (C, D; 3.3.1.3.)
Vèlikē stijêne (C; 3.3.1.2.3.)
Vèlikī dô (D; 3.3.1.3.)
Vèlikī Lîsac (Z; 3.3.1.3.)
Vèlikī tóranj (Z; 3.3.1.3.)
Vèlikī râť (C; 3.3.1.1.1.)
Vèljā sèla (Z; 3.3.2.)
Vèrceg (T; 3.3.3.4.2.)
Vílin klánac (D; 3.3.3.5.3.)
Vílina pècina (C; 3.3.3.5.3.)
Vînogràdi (B, T; 3.3.3.3.1.)
Vînogradina (T; 3.3.3.3.1.)
Vînogradine (B, Z; 3.3.3.3.1.)
Višè njivè (ZT; 3.3.1.3.)
Vitôv-dùblje (Z; 3.3.1.4.)
Vlâisova glàvica (D; 3.3.4.1.1.)
Vláka (3.3.3.3.1.)
Vláke (B; 3.3.3.3.1.)
Vláke (T; 3.3.3.3.1.)
Vöde (C; 3.3.1.1.1.)
Vrânj dô (T; 3.3.1.2.3.)
Vřť pod trijénslôm (ZT; 3.3.1.4.)
Vřtine (T; 3.3.3.3.1.)
Vúčjā dõlina (T; 3.3.1.5.)
Vükorepova kûća (C; 3.3.4.1.2.)
Vukorépovina (B; 3.3.4.2.1.)
Vûkov dô (D; 3.3.4.1.1.)
Vûkšina njïva (T; 3.3.4.1.2.)
Vûkšini dõlovi (T; 3.3.4.1.1.)
Vûkšino gúvno (T; 3.3.4.1.2.)
- Z**
- Zábrďa* (B; 3.3.1.2.1.)
Zàdrijênje (T; 3.3.1.4.)
Zàgorac (3.1.)
Zàjanjilo (Z; 3.3.1.3.)
Zàmak (Z; 3.3.1.2.1.)
Za kòščelôm (T; 3.3.1.4.)
Za prènslo (C; 3.3.1.1.2.)
Zaprènslo (Z; 3.3.1.3.)
Zàradaće (T; 3.3.4.2.1.)
Zásada (B; 3.3.3.3.1.)
Zásek (B, D, T; 3.3.1.1.1.)
Zàtmôrje (3.1.)
Závoďe (ZT; 3.3.1.1.1.)
Zàvršnice (C; 3.3.1.2.1.)
Zbõrnè gòmile (T; 3.3.2.)
Zbõrnjā glàvica (Z; 3.3.3.5.4.)
Zbõrnjè gòmile (Z; 3.3.3.5.4.)
Zèčjā dõlina (T; 3.3.1.5.)
Zékića-grõblje (Z; 3.3.4.1.4.)
Zèlenā glàvica (ZT; 3.3.1.2.3.)
Zelènikova glàvica (D; 3.3.1.4.)
Zlâtnè gòmile (B, C; 3.3.3.4.2.)
Zlî klánac (ZT; 3.3.3.4.2.)
Zmînjî dô (T; 3.3.1.5.)
Zvóne (T; 3.1., 3.3.4.2.2.)
- Ž**
- Žàrkuša* (D; 3.3.4.2.1.)
Ždrijélo (T; 3.3.1.1.2.)
Žlijèb (B; 3.3.1.1.2.)